

Глава трета

НЕТРАДИЦИОННИ ЦЕЛИ НА ОТП, СВЪРЗАНИ С ПОСТИГАНЕ НА УСТОЙЧИВО ГЛОБАЛНО РАЗВИТИЕ

През периода между създаването на ГАТТ (1948 г.) и приключването на Уругвайския кръг от преговори и създаването на СТО в началото на 1990-те години, в многостранните търговски преговори, а и в ОТП на ЕС (тогава ЕИО) господстват добре познатите, традиционни цели на глобалното търговско регулиране, свързани с митата и нетарифните бариери при стоките, прилагането на националния режим и достъпа до пазара при услугите, антидъмпинговите и антисубсидийните мерки като част от глобалните усилия за лоялна конкуренция, защитата на интелектуалната собственост и отчасти, в границите на търговските отношения, либерализирането на глобалното движение на капитал.

В края на 1980-те години и особено през 1990-те започват обаче да си пробиват път и да се утвърждават нови, нетрадиционни глобални цели, свързани с търговията. Това са най-вече целите, засягащи опазването на околната среда. Появява се концепцията за устойчивото развитие, чиято задача е да се използва глобалната търговия, за да се предотвратят или забавят някои отрицателни глобални екологични явления, като застрашителното разрастване на озонната дупка в атмосферата, намаляването на биоразнообразието, а напоследък – затоплянето на климата.

Пак по това време нараства значението и на една друга група от нетрадиционни глобални въпроси, свързани с търговията – борбата с бедността, по-доброто държавно управление, неща, свързани със социалната политика и с правата на човека, които редица експерти и политици също постепенно включват в концепцията за устойчивото развитие.¹ Тази нова тенденция на обвързване на социалното развитие с търговията и другите въпроси на икономическото сътрудничество става възможна благодарение на извършващата се промяна както в подхода към целите, така и в инструментариума на политиката на развитието – от сътрудничество единствено между правителствата и между държавните институции постепенно се преминава към реализация на международни, регионални и глобални проекти с участието на неправителствени организации. Реализират се например проекти за включване в икономическата и търговска дейност на социални групи в неравнопоставено положение или за развитие на частния сектор и т. нат.

---

¹ Концепцията за устойчивото развитие (Sustainable development) добива популярност през 1980-те години и е тясно свързана с дейността на Международния съюз за запазване на природата (*International Union for the Conservation of Nature*). Тя добива особена популярност и авторитетност през 1987 година след публикуването на доклада на Комисията Брундланд (*Brundtland Commission*), създадена по поръчение на Общото събрание на ООН и оглавявана от бившата министър-председателка на Норвегия г-жа Гро Харлем Брундланд. На фона на засиленото внимание към екологичните проблеми след аварията в АЕЦ Чернобил се стига до общо съгласие, че развитието трябва да става, като се отчитат всички рискове за околната среда. Целта е „развитие, което отговаря на нуждите на сегашното поколение, без да накърнява способността на бъдещите

Графика 44. Формиране на концепцията „устойчиво развитие“

Новите глобални въпроси и задачи, свързани с влиянието на търговията върху устойчивото развитие, са формулирани в редица програмни документи както на глобално равнище, така и на равнището на ОИСР и на ЕС, като например Целите за развитие през новото хилядолетие (Millennium Development Goals) на Програмата за развитие на ООН², Дневния ред за развитие от Доха (Doha Development Agenda)³ на СТО, редица анализи на Международния център за търговия и устойчиво развитие (International Centre for Trade and Sustainable Development – ICTSD)⁴, на ОИСР⁵ и на Европейския консултативен съвет по околната среда и устойчивото развитие – ЕКСОСУР (European Environment and Sustainable Development Advisory Council – EEAC)⁶ и др.

поколения също да удовлетворят своите нужди“ (<http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/egmOct06/egm.htm>).

Макар че има общо съгласие относно важноста на концепцията, то има различни гледища относно обхвата на приложението ѝ. Може да се говори за устойчиво развитие в широкия смисъл на понятието, което включва практически цялата гама от мерки по насърчаване на развитието и устойчиво развитие в по-тесен смисъл, което се ограничава главно до мерки по опазването на околната среда. Широкият подход се подкрепя най-активно от развиващите се страни и доминира в материалите на ООН, докато по-тесният подход е присъщ за мерките, предприемани от развитите държави. (Виж например доклада на Отдела за устойчивото развитие към Дирекцията за икономически и социални въпроси на Общото събрание на ООН – Indicators of Sustainable Development, Report of the Expert Group Meeting on Indicators of Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, N.Y., 2006.)

² United Nations (2007) The Millennium Development Goals Report 2007, UN, New York.

³ WTO (2001) Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration, WT/MIN(01)/DEC/1, 20 November 2001.

⁴ <http://www.ictsd.org/>

⁵ http://www.oecd.org/topic/0,3373,en_2649_37425_1_1_1_1_37425,00.html

⁶ http://www.eeac-net.org/about_us.htm

По отношение на ЕС може да се отбележи, че аналитични материали и документи, както и декларациите по проблемите на развитието и относно връзката в глобален мащаб между търговията, околната среда и социалните отношения са разработени и приети напоследък както от Европейския парламент, така и от Съвета и от Европейската комисия.⁷ Специално внимание заслужава Стратегията за устойчиво развитие, разработена от Европейската комисия през периода 1999 – 2001 г., и анализът на нейния външен аспект, озаглавен „Глобално партньорство за устойчиво развитие“.⁸ В този материал по-специално се изтъква, че глобализацията трябва да върви ръка за ръка с мерките, разработени за предотвратяване или смекчаване на отрицателните ефекти от нейното налагане. В най-важните сфери – търговия, финансиране на развитието, управление на околната среда, борба с бедността и престъпността, е особено важно да се положат усилия за създаване на глобални правила, които ефикасно да се прилагат и контролират. Освен това е необходимо да се насърчава по-резултатното управление на въпросите, където има глобална взаимна зависимост.

В същия документ на Европейската комисия специално за търговията са набелязани няколко важни задачи и инструментите за тяхното постигане. На първо място се подчертава, че е необходимо да се засили участието на ЕС в СТО, като по-активно се защитават там не само интересите на ЕС и на останалите развити страни, но и интересите на развиващите се страни, особено на най-слабо развитите страни, голяма част от които между впрочем са от групата на страните от АКТ, с които ЕС поддържа специални търговско-икономически и политически отношения.

На развиващите се страни трябва да се помогне, така че те да усвоят глобалните механизми за регулиране и да могат да се възползват от тях. За тази цел ЕС трябва да се включва в различните програми за оказване на техническа помощ на развиващите се страни и финансиране за проекти, насочени към укрепване на позициите им в СТО и в нейните помощни органи. Освен това Европейската комисия подчертава необходимостта от по-активно развитие на сътрудничеството между СТО и някои важни глобални и регионални екологични организации, които вече активно си сътрудничат с комисията.

В този програмен документ на Европейската комисия се разглежда и значението на Общата система за преференции (Generalised System of Preferences) в контекста на новите задачи и се изтъква необходимостта тази система да бъде актуализирана с оглед тя да допринася за опазването на околната среда и за развитието на социалните отношения.⁹ Важно е също така устойчивото развитие, което е една от основните глобални цели на ЕС, да намери своето подобаващо място във всички търговско-икономически договорености, които се под-

---

⁷ Виж например относно доклада за честната търговия на сайта на Европейския парламент – http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page, или съобщението на Европейската комисия за мерките в подкрепа на честната търговия, а така също документите, приети на Европейския съвет в Гьотеборг (2001 г.) (http://ec.europa.eu/trade/issues/global/social/fairtrade/index_en.htm), а така също по-подробно в раздел 2.3.1. и 2.3.2.

⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Towards a global partnership for sustainable development, COM(2002) 82, Brussels.

⁹ Виж за Общата система за преференции и нейното профилиране в раздел 4.1.

писват с развиващите се страни на различно равнище – двустранно, регионално, суперрегионално. Особено внимание при това трябва да се отделя на подходящото обвързване на търговските преференции и на финансовите аспекти на сътрудничеството, с изпълнението на конкретните индикатори по устойчивото развитие.

За да се гарантира включването на устойчивото развитие в търговско-икономическите договорености с развиващите се страни, Европейската комисия започна от 1999 г. да прилага при всички преговори с тях т. нар. Оценки на търговското въздействие върху устойчивостта (Trade Sustainability Impact Assessments).

Чрез тези оценки се установяват потенциалните икономически, социални и екологични ефекти, които ще предизвика предоставянето (или отнемането) на определени тарифни преференции и търговски режими. При това се анализират последствията не само за развиващите се страни, но и за ЕС и за света като цяло. Оценките се изготвят от независими експерти след широки консултации с бизнеса и неправителствените организации, така че те да не бъдат политически обвързани с позицията на Европейска комисия и съответно на Европейския съюз. Особено внимание се обръща на такива чувствителни за екологията въпроси като търговията с дървесина, с някои видове минерални суровини и храни.¹⁰

Европейската комисия обръща внимание и на необходимостта да се засили социалната ангажираност на европейския бизнес в неговото търговско-икономическо сътрудничество с развиващите се страни. В тази насока по-активно трябва да действа например програмата „честна търговия“, която се подкрепя от Европейската комисия и ще бъде по-подробно разгледана по-нататък в работата.¹¹

Обобщавайки, можем да изтъкнем, че постигането на глобално устойчиво развитие, в неговите два аспекта – екологичен и социален, все повече се утвърждава като доминиращ фактор във външните отношения на ЕС и това неминуемо оказва своето силно въздействие и върху глобалните цели и инструменти на Общата търговска политика на Съюза. Ето защо е необходимо и двата аспекта да бъдат разгледани по-задълбочено в настоящото изследване.

3.1. ЕКОЛОГИЧЕН АСПЕКТ

Съществуват редица важни икономически, политически, договорно-правни и други предпоставки за превръщането на екологичния аспект на устойчивото развитие в един от най-важните въпроси на външните отношения на ЕС и в частност на Общата търговска политика на ЕС.

Сред икономическите предпоставки на първо място трябва да се изтъкне необходимостта от такова икономическо развитие, което да се базира на намаляващ, а не на увеличаващ се разход на природни ресурси. Очевидната необходимост от преход към интензивно развитие започва ясно да се очертава още през 1970-те години на фона на енергийната криза през този период. Тази криза ясно демонстрира важното, даже определящото икономическо значение, което има достъпа до ограничените и невъзстановими природни ресурси, каквито са напри-

---

¹⁰ WTO, Trade Policy Review, Report by the European Communities, 2007, p.19.

¹¹ Ibid.

мер фосилните енергоносители и ролята на намаляването на зависимостта за икономическия растеж в Европа от наличието (или отсъствието) на тези ресурси.¹² Именно по това време се появяват и първите по-задълбочени изследвания и модели, разглеждащи влиянието на екологичните проблеми върху икономическото развитие и изучаващи възможностите за постигане на устойчиво глобално икономическо развитие.¹³

В по-късните периоди от развитието на европейската икономика се утвърждава разбирането за икономическата необходимост от енергоспестяващи и ресурсоспестяващи технологии и от икономическо развитие, базиращо се преди всичко на човешкия капитал.¹⁴

От *политическа гледна точка* особено значение има появата и развитието на движението на т. нар. Зелени. То се превръща в политически авангард на екологичната вълна, обхванала отначало Западна Германия, а по-късно и цяла Западна Европа. Движението на Зелените се оформя постепенно от средата на 70-те години на XX век. То обединява както леви групи (наричани често „нови социални“ или „алтернативни“ формации), така и екологични групи с умерени политически възгледи, някои от тях гравитиращи към християнските етични ценности.

Появата и развитието на Зелените още от самото начало не е национален (германски), а е „европейски проект“. Не случайно формално организационното развитие на движението като политическа сила стартира във връзка с първите избори за Европейски парламент през 1979 г. Тогава германските Зелени събират 3,2% от гласовете на европейските избори във ФРГ. Малко по-късно, през 1980 г. възниква и самата Партия на Зелените. През 1998 г. тя достига до участие в правителството на най-голямата държава-членка на ЕС – Германия, и участва като „младши партньор“ на социалдемократите при формирането на германската политика в ЕС, в това число и по отношение на новия кръг от многостранните търговски преговори.

Министърът на външните работи на Германия, „зеленият“ политик Йошка Фишер оказва съществено влияние при формирането на политиката на ЕС през периода 1998 – 2005 г., период, който съвпада с приемането и началото на изпълнението на Финансова рамка 2000 – 2007 г. Именно през тази финансова рамка се оформят контурите на сегашната изключително активна екологична политика на ЕС, включително и по отношение на връзката екология – търговия – развитие.

В момента Зелените са представени в парламентите на Германия, Франция, Италия, Испания, Австрия, Холандия и други държави-членки. В Европейския парламент те са представени чрез собствена политическа група, включваща 42 депутати от 13 държави-членки. Макар да са едва пета по размери партийна група в Европейския парламент, те оказват съществено въздействие върху неговата

---

¹² Виж също раздел 1.1., стр. 27 – 29.

¹³ В навечерието на енергийната криза от 1973 г. се появява известният доклад на Римския клуб „Граници на растежа“ („Limits to Growth“), подготвен от Донела Х. Медоус (Donella H. Meadows), Денис И. Медоус (Dennis I. Meadows), Йорген Рендърс (Jorgen Randers) и Уилям У. Берънс (William W. Behrens). Виж: <http://www.clubofrome.org/archive/reports.php>.

¹⁴ Виж по-подробно за Лисабонската стратегия на ЕС – Стратегически доклад относно обновената Лисабонска стратегия за растеж и работни места: начало на новия цикъл (2008-2010), СОМ(2007) 803.

дейност. Една от причините за това е фактът, че от началото на 1990-те години екологичната тематика престава да е монопол и даже отличителна черта на Зелените. Тя навлиза много широко в програмните документи и в практическите действия на другите европейски политически партии, отначало на социалдемократическите и социалистическите партии, по-късно и на християндемократическите, консервативните и либералните партии. В момента практически няма нито една политическа група в Европейския парламент, която да не е силно ангажирана с екологичната тематика.¹⁵

От *договорно-правна гледна точка* процесът на утвърждаване на екологичната тематика в ЕС се развива по начин, който следва процеса на политическото утвърждаване на движението на Зелените в Европа. Екологичната тематика започва да навлиза в дейността на европейските институции и по-специално на Европейската комисия и на Съвета почти по същото време, когато се заражда и укрепва Партията на Зелените в Западна Германия – в първата половина на 80-те години на XX век. Съвсем закономерно в средата на 1980-те години политиката за опазване на околната среда се включва чрез Единния европейски акт като нова самостоятелна европейска политика в ревизирания Договор за създаването на ЕИО.¹⁶

Там се добавя новата глава „Околна среда“ и в новия чл. 130г бива записано т. нар. правило за „хоризонталния подход“ при прилагането на екологичната тематика. То гласи, че във всички политики на Общността (в това число и в Общата търговска политика) при приемането на нови мерки и сключването на договори задължително трябва да се взема предвид оценката на техния екологичен ефект и да се търсят решенията, които са най-благоприятни за околната среда.¹⁷

През следващите две десетилетия 1980 – 2000 г. „хоризонталният подход“ намира сериозно развитие чрез приемането на Договора за Европейски съюз и на промените в ДЕО, в съответствие с Договора от Маастрихт (1993 г.), Договора от Амстердам (1999 г.) и Договора от Ница (2003 г.) От гледна точка на Общата търговска политика специално внимание заслужава развитието на „хоризонталния подход“ в ДЕО, осъществено в Маастрихт. Там в чл. 174 на ревизирания текст на ДЕО се указва, че екологичната политика има и международно измерение и че Общността трябва да допринася за „насърчаване на мерки на международно ниво за справяне с глобални и регионални проблеми на околната среда“.¹⁸

Безспорно обаче най-силно е развит „хоризонталният подход“ при реализирането на екологичната политика на ЕС чрез промените, включени в Договора от Лисабон, който трябва да замени неуспялата т. нар. Европейска конституция. С Договора от Лисабон значително се разширяват правомощията на Общността в областта на екологията. Съветът на ЕС получава правото да приема с квалифицирано мнозинство вместо с единодушие нормативни актове в областта на екологията и енергийната безопасност, които са задължителни за държавите-членки на ЕС. Може да се направи изводът, че екологичната политика, която досега се определяше като политика със средна степен на наднационално регулиране в ЕС,

---

¹⁵ Виж по-подробно: http://www.europarl.europa.eu/groups/default_en.htm

¹⁶ ДЕИО, след Договора от Маастрихт (1993 г.) – Договор за създаване на Европейската общност.

¹⁷ Single European Act (1986) *Official Journal L 169 of 29 June 1987*.

¹⁸ OJ, 29.12.2006, C 321 E/123.

след влизането в сила на Лисабонския договор ще може да се причисли към политиките с висока степен на наднационално регулиране наред с търговската политика, митническият съюз, единният вътрешен пазар и общата аграрна политика.¹⁹

Утвърждаването на „хоризонталния подход“ при провеждането на екологичната политика на ЕС е резултат и на няколко важни заключителни документа, приети на сесии на Европейския съвет, сред които се откроява сесията на Европейския съвет в Гьотеборг през 2001 г. Там е постигнато разбирателство между държавите-членки на ЕС по въпроса, че екологичните действия трябва да вървят в пакет с регулирането на международната търговия и в този смисъл могат и трябва да бъдат предмет на многостранните търговски преговори. Такива проблеми като „парниковия ефект“, предизвикан от емисията в атмосферата на парникови газове, предотвратяването на разширяването на „озоновата дупка“ в атмосферата, транспортирането и складирането на токсични и радиоактивни отпадъци, както и съхраняването на биоразнообразието са само част от важните екологични въпроси, които засягат цялата световна общност и не могат да бъдат решени чрез изолирано национално и даже регионално регулиране.²⁰

От вторичното европейско право заслужава да се изтъкне най-вече Регламент (ЕО) № 1905/2006 от 18.12.2006 г.²¹ С този акт на Европейския парламент и на Съвета се определят финансовите инструменти за провеждане от ЕС на политиката за развитие. Регламентът е в сила от 1.1.2007 г. и ще се прилага по време на сегашната финансова рамка 2007 – 2013 г.

Новият регламент инкорпорира в себе си целите и инструментите на предишния Регламент (ЕО) № 2493/2000²², който действаше през периода 2000 – 2006 г. и беше конкретно предназначен за утвърждаване на „хоризонталния подход“ при прилагането на политиката на опазване на околната среда в отношенията с развиващите се страни. В новия регламент концепцията за устойчивото развитие е разгледана в един доста по-широк аспект, с по-ясно изразен социален акцент, но това в никакъв случай не се прави за сметка на основните глобални екологични задачи – запазване на биоразнообразието, регулиране на климатичния проблем, борбата с напредването на пустините, рационалното използване на енергийните и на другите природни ресурси, трансграничното замърсяване и т. нат. В съзвучие с утвърдилата се вече парадигма борбата с бедността и развитието на социалните отношения се поставят във взаимна зависимост с успешното реализиране на екологичните аспекти на устойчивото развитие.

Конкретно, от гледна точка на търговията, новият, както и предишният регламент препоръчват реализацията на такива проекти в развиващите се страни,

---

¹⁹ Договор от Лисабон за изменение на Договора за Европейския съюз и на Договора за създаване на Европейската общност, подписан в Лисабон на 13 декември 2007 г. *Официален вестник С 306 от 17 декември 2007 г. Брюксел.*

²⁰ Presidency Conclusions – Göteborg, 15 and 16 June 2001, SN 2001/01 REV 15.

²¹ European Parliament and the Council (EC) (2006) Regulation (EC) No 1905/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 establishing a financing instrument for development cooperation, OJ, L 378, of 27 December 2006, Brussels.

²² European Parliament and the Council (EC) (2000) Regulation (EC) No 2493/2000 of the European Parliament and of the Council of 7 November 2000 on measures to promote the full integration of the environmental dimension in the development process of developing countries, OJ, L 288 of 15.11.2000.

които насърчават производството и търговията с продукти с устойчив характер, т.е. с продукти, които не водят до нарастване на екологичните проблеми – в локален и в глобален план. Насърчава се например търговията с традиционни стоки, пригодени към природосъобразния бит на населението, и се ограничава производството и търговията на стоки, които са свързани с голям разход на енергия, природни материали (например дървесина), химически и други нетрадиционни за местното население ресурси (пластмаси и др.).

В международен план договорно-правни предпоставки за утвърждаването на екологичния аспект в ОТП на ЕС са следните:

- подписването и влизането в сила на редица важни глобални договорености за опазване на околната среда, които ще бъдат анализирани по-нататък,
- дейността на някои специализирани организации и проекти на ООН, преди всичко на Програмата за околната среда на ООН (United Nations Environment Programme), както и засилването на екологичната тематика в работата на СТО.

Към момента са водени преговори за сключването на около 200 международни споразумения, свързани с опазването на здравето на човека и с околната среда. По редица направления вече са постигнати важни успехи. От таблицата по-долу може да се получи известна представа за напредъка по сключването на глобални екологични споразумения, свързани в по-голяма степен с международната търговия.

Таблица 42. По-важни глобални споразумения по околната среда и тяхното отражение върху търговията

Международно споразумение	Основни договорености	Година на влизане в сила	Отражение върху търговията
Споразумение за Антарктида	Антарктида се определя като свободна територия, единствено за научни изследвания.	1961	*
Конвенция за международната търговия със застрашени видове на дивата фауна и флора (CITES)	Забранява търговията с изчезващи видове и регулира търговията със застрашени видове.	1975	***
Протокол от Монреал относно веществата, които изтъняват озоновия слой	Постепенна забрана на производството и търговията с продукти, съдържащи вещества, разрушаващи озоновия слой на атмосферата	1987	***
Базелска конвенция за контрол върху трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното депозирание	Предотвратяване на превръщането на развиващи се страни в световно бунце за опасни отпадъци.	1992	***
Конвенцията за биологичното разнообразие	Запазване на биоразнообразието. Устойчиво използване на биологичните ресурси. Справедлива подялба на ползите от генетичните ресурси.	1993	**

Рамкова конвенция на ООН по промяната в климата (UNFCCC)	Намаляване на емисиите на парникови газове с цел ограничаване на промяната на климата.	1994	**
Ротердамска конвенция относно процедурата за предварително уведомяване и получаване на съгласие в международната търговия с някои опасни химикали и пестициди	Целта е страните-импортьори на опасни химикали и пестициди, най-вече развиващите се страни, да бъдат своевременно уведомявани и да могат да изразят своето отношение към съответния опасен внос.	1998	***
Стокхолмска конвенция за устойчивите органични замърсители	Защита на хората и природата от такива устойчиви органични замърсители като ДДТ, диоксин и др. Управление на съхраняването и постепенно ограничаване на разпространението до пълното им елиминиране.	2001	**
Протокол от Картагена за биологичната сигурност	Създава договорна основа за използването на модерни биотехнологии. Изисква доказване на безвредност при вноса на живи генно модифицирани организми (ГМО) и допуска особено търговско третиране на такива стоки.	2003	***
Протокол от Киото към Рамковата конвенция на ООН по промяната в климата	Развитите страни заедно трябва да съкратят емисиите на парникови газове като средна величина през периода 2008-2012 г. с 5,2% спрямо нивото през 1990 г. Ангажиментите варират от 8% за страните-членки на ЕС и 7% за САЩ ² , 6% за Япония, 0% за Русия и +8% за Австралия ² .	2005	**

Пояснения: – *** – силно отражение

** – средно отражение

* – слабо отражение

Сред глобалните институции като предпоставка за развитието на връзката околна среда – търговия и съответно за засилване на екологичния аспект в Общата търговска политика на ЕС заслужават да бъдат изтъкнати най-вече Световният съюз за съхранение на природата²³, Програмата за околната среда на

²³ Точното название на организацията е Международен съюз за съхранение на природата и природните ресурси, но тя е известна повече като Световния съюз за съхранение на природата (World Conservation Union). В тази организация членуват 83 държави, около 760 национални и повече от 80 глобални неправителствени организации. Сътрудничат ѝ над 110 национални агенции и около 10 000 учени и експерти от 181 държави. Виж: <http://www.iucn.org/members/>

ООН (ПОСООН) и Световната търговска организация. ПОСООН е създадена през 1972 г. като помощен орган на Общото събрание на ООН. През 1997 г. на конференция на ООН в Найроби нейният статус е повишен и сега тя е пълноправна специализирана международна организация на ООН, подобна на СТО, ЮНКТАД и ЮНИДО.

От гледна точка на ОТП на ЕС ролята на ПОСООН може да се открие най-вече при контрола за изпълнението на посочените по-горе важни международни договорености и при подготовката и анализа за въздействието на различни екологични стандарти.

ПОСООН наблюдава и изпълнението на търговските аспекти на редица международни споразумения:

– При Базелската конвенция за контрол върху трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното депозирание се наблюдава дали при експорта на опасните отпадъци е получено съответното съгласие на страната-импортьор. Следи се и дали страни по споразумението се опитват да изнасят такива отпадъци в страни, които са извън него, което споразумението забранява.

– По отношение на Конвенцията за международната търговия със застрашени видове на дивата фауна и флора (CITES) се следи дали има опити за международна търговия със забранени видове (Приложение 1 към споразумението) и дали при търговия с потенциално застрашени видове (Приложение 2 и 3) са налице съответните разрешения (лицензи).

– При изпълнението на Протокола от Монреал относно веществата, които изтъняват озоновия слой, се извършва мониторинг относно забраната за търговия със стоки, съдържащи вещества, разрушаващи озоновия слой, а така също и със стоки, произведени с помощта на такива вещества. В случаите, когато се допускат определени изключения (квоти), се следи да не се злоупотребява с тях.

– При Ротердамската конвенция относно процедурата за предварително уведомяване и получаване на съгласие в международната търговия с някои опасни химикали и пестициди ударението се поставя върху стриктното спазване на въведената процедура. Следи се и дали при получаване на съответното разрешение е налице задължителната маркировка на опасните товари.

– При спазването на Протокола от Картагена за биологичната сигурност от търговска гледна точка ПОСООН следи дали съответната страна-импортьор е информирана и е дала съгласието си за внос на живи ГМО или на стоки, съдържащи такива. В случай на съгласие импортните стоки, съдържащи живи ГМО, трябва да имат съответната маркировка.²⁴

Участието на ЕС в Световната търговска организация има допирни точки с екологичната тематика по следните направления: еднакво прилагане спрямо всички членове на СТО на мерките, свързани с опазването на околната среда (принцип на недискриминацията); прилагане на еднакво третиране на местните и чуждите лица (принцип на националното третиране); пресичане на опитите екологичните мерки да се използват като завоалирани технически бариери пред международната търговия (принцип на пропорционалността).

По първото направление ЕС следи за прилагането на принципа на недискриминацията в глобалната търговия, известен още като „Режим на най-облагодияваната нация“ („Most-favoured-nation treatment“). Той е един от осново-

---

²⁴ Виж също: Environment and Trade – A Handbook, UNEP, International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, Canada, 2000, p. 16-17.

полагащите принципи на ГАТТ, а и на всички останали глобални търговски споразумения. От гледна точка на мерките по опазването на околната среда, известни още като екологични стандарти, той гласи, че прилагането на тези национални мерки (или общностни мерки, какъвто е случаят с регламентите на ЕО) трябва да става при еднакви условия за всички държави-членки на СТО. Изключение от правилото може да бъде само асиметричното (преференциално) третиране на развиващите се държави, които могат да получат отсрочки или облекчени условия за прилагането на една или друга екологична мярка (стандарт).

Принципът на недискриминацията се допълва от принципа на националния режим на третиране, който също се прилага в редица глобални споразумения, най-вече в ГАТС, Споразумението по техническите бариери пред търговията (Споразумение по ТБТ), Споразумението по санитарните и фитосанитарните норми и др.²⁵ Смыслът на този принцип, приложим спрямо екологичните стандарти, е, че не може да се изисква от чуждите контрагенти, доставящи стоки или услуги, спазването на по-строги екологични изисквания (стандарти) от тези, които се прилагат при доставката на същите стоки и услуги от местните фирми.

Що се отнася до избягването на злоупотребите с националните (и общностните) екологични стандарти, то за тази цел съществува т. нар. принцип на пропорционалността. Съгласно този принцип мерките, които се въвеждат, за да елиминират евентуална екологична опасност, трябва да са пропорционални (адекватни) на размера на риска, свързан с тази опасност. Прилагането на принципа на пропорционалността изисква постигането на съгласие между държавите-членки на СТО относно наличието и размера на екологичния риск или поне относно методологията за определянето на риска, а така също съгласие за начините за отстраняване на риска при най-малък ущърб за търговията. Това засега е трудно постижимо при повечето реални и потенциални екологични рискове, ето защо и прилагането на принципа на пропорционалността в глобален мащаб все още среща известни трудности.

От една страна, в редица глобални търговски споразумения изрично е закрепено правото на държавите-членки на СТО да прилагат национални ограничителни търговски мерки при наличието на риск за живота и здравето на хората, животните и растенията, както и за околната среда. Още през 1947 г. при изработването на първото Общо споразумение за митата и търговията – ГАТТ 1947, в чл. XX е записано, че при спазване на принципа на недискриминацията и като се стремят да не затрудняват излишно международната търговия, държавите-членки са в правото си да въвеждат количествени ограничения, включително забрани за внос и износ, тогава когато тези мерки са „необходими за защита на живота или здравето на хората, животните или растенията“ (буква „б“) или се отнасят до „запазването на подлежащи на изчерпване природни ресурси, ако такива мерки влязат в сила заедно с ограничения върху местното производство или потребление“ (буква „ж“).²⁶

По-късно тези разпоредби са пренесени и в новия текст на споразумението – ГАТТ 1994. Подобни възможности за национални ограничителни мерки като изключения от общите правила, тогава когато са засегнати жизнено важни екологични проблеми, се съдържат и в ГАТС, Споразумението по ТБТ, Споразуме-

---

²⁵ Виж също раздел 2.1.5.

²⁶ http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu3_e.htm#gattart20

нието по санитарните и фитосанитарните норми, Споразумението за ТРИМС и в други глобални споразумения под егидата на СТО. Всичко това създава добра договорно-правна основа за ограничителните практики.

От друга страна обаче, липсват признати от всички държави-членки на СТО глобални екологични стандарти, няма и глобални екологични арбитражи или независими експертни центрове, които да извършват общопризнат независим арбитраж и да решават спорове от екологичен характер. Вместо това са налице съществени различия в основни национални екологични стандарти, в оценката на риска от използването на една или друга стока или извършването на една или друга услуга, даже в методологията за оценка на риска, например при използването на ГМО, на редица химически вещества. Ето защо страните, които имат по-либерален подход при оценката на риска при използването на определена стока или услуга, с основание могат да претендират, че ограничителната търговска практика, която им се налага при вноса в някоя друга страна с по-строги екологични изисквания, всъщност представлява един вид дискриминационно третиране.²⁷ Този проблем възниква и по отношение на ЕС, тъй като Съюзът е сред участниците в глобалната търговия с едно от най-строгите екологични законодателства.

Малко по-различно стоят нещата при открито дискриминационно прилагане на ограничителни практики от екологичен характер, тогава когато чуждите фирми са заставени да изпълняват екологични изисквания, по-строги от тези, поставяни пред националните компании. Установяването на нарушенията в тези случаи е сравнително лесно и не е свързано с големи разходи. Но тъй като дискриминационното прилагане на ограничителните мерки от екологичен характер е рядкост в международната търговия, то понякога нарушения на принципа на пропорционалността се класифицират като дискриминационни мерки с цел да се опрости процедурата. Въпреки това обаче екологичната тематика, която безспорно има изключително силно въздействие върху глобалната икономика и върху международната търговия, все още е слабо застъпена в работата на Арбитража на СТО.

Таблица 43. Оплаквания в Арбитража на СТО, свързани с екологични въпроси

Причина	Брой оплаквания	Години	Съпричастност на ЕС
Рискове при употребата на азбест	1	1998	Ответник
Болестта „луда крава“	2	2002, 2003	–
Генно модифицирани организми	4	2000, 2003	Ответник по 3 оплаквания
Използването в говедовъдството на хормони на растежа	5	3 – 1996 2 – 2004	Ответник по 2 и тъжител по 3 случая.
Други опасности, свързани с храните	2	1998, 2007	–

Съставено по данни на СТО –

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_subjects_index_e.htm

²⁷ Виж по този въпрос и в раздел 2.1.5.

На фона на гореизложеното могат да се обосноват следните основни задачи, които стоят пред ЕС и по-специално пред ОТП на Съюза през следващите години:

Да се подпомогне дейността на Световния съюз за съхраняване на природата (СССП), Програмата за околната среда на ООН, на СТО и на другите най-важни глобални организации, ангажирани в решаването на екологични проблеми и по-специално в техния търговски аспект на реализация.

По отношение на ангажираността на ЕС в дейността на Световния съюз за съхранение на природата (СССП), чиято централа е в Швейцария, говори например фактът, че е разположил регионалния си офис за Европа именно в Брюксел и поддържа там постоянно бюро за връзка с ЕС. Тъй като основните усилия на ССССП са насочени към съхраняването на биоразнообразието, то и сътрудничеството на ЕС с тази организация е концентрирано в тази сфера, като предмет на въздействие са основно развиващите се държави. При това активно се използват различните програми за развитие и конкретни национални и регионални проекти, финансирани и от ЕС.

Целта на сътрудничеството ЕС – ССССП е преди всичко развиващите се държави да се подтикнат стриктно да спазват постигнатите договорености в Конвенцията за международната търговия със застрашени видове на дивата фауна и флора (СІТЕС). В този смисъл през 2006 г. е приет План за действие и там един от акцентите е свързан със засилването на глобалното търговско регулиране за намаляване на вредното въздействие на човешката икономическа дейност върху тропическите гори и застрашените видове. В документа на Европейската комисия отново се препоръчва по-тясно обвързване на политиката на развитие с търговската политика на ЕС и глобалните мерки по опазването на околната среда, в случая по опазването на биоразнообразието.²⁸

При подпомагането на дейността на Програмата за околната среда на ООН в областта на търговията преди всичко става въпрос за осигуряване от страна на ЕС на експерти и за организиране с участието на ЕС на съвместни мероприятия, като за целта се използва преди всичко кадровият и технически потенциал на Европейската комисия и на изпълнителните агенции към нея, както и потенциалът, съдържащ се в базите с данни на комисията и на агенциите. За стимулиране на по-активното участие на развиващите се страни се използват силните позиции, извоювани вече от ЕС в Африка на юг от Сахара, в Южна Азия, в Латинска Америка, свързани с реализацията на Ломейските конвенции и на Рамковата конвенция от Котону, както и чрез многобройни двустранни споразумения. За тясната координация между ЕС и ПОСООН през 2004 г. е подписано специално споразумение.²⁹

Като конкретни примери за сътрудничеството ЕС – ПОСООН могат да се посочат Срещата на високо равнище за устойчивото развитие, която се проведе през 2002 г. в Йоханесбург, Кръглата маса за отражението на глобализацията върху околната среда, организирана през 2007 г. в Найроби³⁰, съвместното електронно издание „Зелена седмица“ на Генерална дирекция „Околна среда“ на Европейската комисия и ПОСООН и други.³¹

Важна роля играе и подкрепата на ЕС за дейността на СТО в областта на околната среда и преди всичко подкрепата на ЕС за Комитета по въпросите на

---

²⁸ Commission Communication of 22 May 2006 „Halting the loss of biodiversity by 2010 – and beyond – Sustaining ecosystem services for human well-being“ (COM(2006) 216).

²⁹ Background, Environment Council, Brussels, 20 December 2004.

³⁰ http://www.wto.org/english/news_e/news07_e/envir_30jan07_e.htm

³¹ Виж: Green Week, Changing our Behavior, Brussels, 31 May – 2 June, 2005.

търговията и околната среда (WTO's Committee on Trade and Environment – CTE). Чрез този комитет ЕС се стреми преди всичко да убеди развиващите се страни, че въвеждането на екологични изисквания към стоките и към търговията не води до намаляване на достъпа до пазара на развитите икономики, а напротив. Така например въвеждането на специални обозначения (лого) за екологично чисти и биологични (органични) аграрни продукти би било изгодно за развиващите се страни, тъй като използването там на единица площ на хербициди, пестициди, инсектициди, изкуствени торове и други подобни химически вещества е значително по-малко, отколкото в развитите икономики. Съответно спазването на изискванията за получаване на обозначения на стоката, при които не се използват споменатите химически вещества, би се извършило в развиващите се икономики значително по-лесно, отколкото в развитите. Така въвеждането на глобални етикети (лого) за екологично чисти и за биологични продукти би довело до увеличаване на дела на развиващите се икономики в глобалната търговия с аграрни стоки.³²

Освен това, както личи и от таблицата по-долу, ограничаването на използването на тези химически вещества и съответно на международната търговия с тях би се отразило значително по-негативно на развитите икономики и на първо място на някои от водещите държави-членки на ЕС, отколкото на развиващите се страни. Това е още едно потвърждение на факта, че със своите действия по опазването на околната среда, в това число и чрез СТО и Комитета по въпросите на търговията и околната среда, ЕС не преследва егоистични икономически интереси, а реално се стреми положително да въздейства върху глобалната екологична обстановка.

Таблица 44. Водещи експортъори на пестициди (2006 г.)

Страна	Стойност (млн. \$)	% от целия експорт
Франция	2 348	14,5
Германия	2 282	14,1
САЩ	1 906	11,8
Белгия	1 201	7,4
Китай	1 040	6,4
Великобритания	1 021	6,3
Холандия	657	4,1
Швейцария	645	4,0
Индия	635	3,9
Израел	494	3,0
Общо 10-те водещи експортъора	12 229	75,4
Други	3 992	24,6
	16 221	100,0

Изчислено по данни на: UNSD Comtrade Database

³² Виж позицията, изразена от представителя на ЕС (Европейските общности) на заседанието на Комитета на СТО по въпросите на търговията и околната среда, проведено на 18 декември 2006 г. (WTO, Committee on Trade and Environment, Report of the Meeting Held on 18 December 2006, WT/CTE/M/43, 13 February 2007).

За да могат развиващите се страни да се ориентират в тематиката за околната среда и съответно да изпълняват поетите от тях задължения по международните споразумения, е необходимо в рамките на Общата търговска политика да им се оказва *техническа помощ, особено на най-слабо развитите сред тях*.

Както при търговията с услуги, при мерките за защитата на интелектуалната собственост и при мерките за насърчаване на инвестициите, така и по въпросите на въздействието на търговията върху околната среда, за оказване на техническа помощ главно се използват рамковата договореност със страните от АКТ, съдържаща се в споразумението от Котону, и субрегионалните и двустранни Споразумения за икономическо партньорство (Economic Partnership Agreements) между ЕС и отделни групи страни от АКТ, както и между ЕС и отделни развиващи се страни.

В Рамковото споразумение от Котону има специален чл. 49, озаглавен „Търговия и околна среда“. Там се казва, че страните по споразумението ще се стремят към такова развитие на глобалната търговия, което гарантира „устойчиво и надеждно управление на околната среда в съответствие с международните конвенции и задължения, поети в тази област“. По-нататък пък, в чл. 79 е посочено, че сред целите на техническото съдействие, което ще се оказва на страните от АКТ, е и устойчивото развитие.³³ При договарянето на субрегионалните Споразумения за икономическо партньорство също се отделя специално внимание на техническата помощ на развиващите се страни при изпълнението на техните ангажименти по глобалните екологични споразумения, особено в сферата на търговията.

Възможности за ефективно въздействие в желаното направление на природосъобразно поведение на развиващите се страни създава и Общата система за преференции (ОСП) на ЕС, за която ще стане въпрос и в следващата глава. В новия регламент за прилагането ѝ през периода 2006 – 2008 г. е въведен т. нар. Режим ОСП+ (GSP+), който предоставя на определени развиващи се страни по-добри условия за износ на стоки в ЕС от обикновения Режим ОСП. За да се придобие този по-благоприятен режим, едно от условията е съблюдаването на принципите на устойчивото развитие, в това число и в неговия екологичен аспект. В регламента по-специално се казва, че „ще се ползват от допълнителни тарифни преференции развиващите се страни, които в условията на недостатъчна диверсификация на външната си търговия и интеграция в международната търговска система се подлагат на допълнителни рискове поради поемането на тежести и отговорности във връзка с ратифицирането и прилагането на важни международни конвенции за човешките и трудови права, за защита на околната среда и за по-добро управление“.³⁴

За да попадне дадена развиваща се страна в групата на привилегированите търговски партньори на ЕС, тя трябва да ратифицира най-късно до края на 2008 г. и да започне стриктно да прилага основните глобални екологични конвенции – Протокола от Монреал относно веществата, които изтъняват озоновия слой; Базелската конвенция за контрол върху трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното депозирание; Стокхолмската конвенция за устойчивите организми замърсители; Конвенцията за международната търговия със застрашени

---

³³ Виж: Partnership Agreement between the Members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the One Part, and the European Community and its Member States, of the Other Part, Signed in Cotonou, Benin on 23 June 2000.

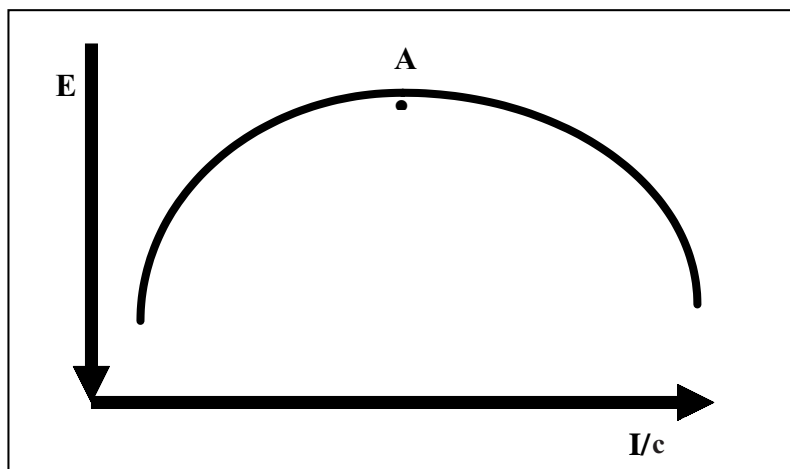
³⁴ Council Regulation (EC) No 980/2005, applying a scheme of generalised tariff preferences, O J 30.06.2005, L 169/1.

видове на дивата фауна и флора (CITES); Конвенцията за биологичното разнообразие; Протокола от Картагена за биологичната сигурност и Протокола от Киото към Рамковата конвенция на ООН по промяната в климата.³⁵ За периода 2006 – 2008 г. са успели да се класират за Режим ОСП+ 15 държави: 11 от Латинска Америка, Грузия, Молдова, Монголия и Шри Ланка.

Но задачите на ЕС в областта на ОТП по отношение на устойчивото развитие не се ограничават само до това да се насърчават развиващите се страни стриктно да спазват постигнатите вече глобални екологични договорености. Още по-голямо значение има *постигането на нови глобални договорености, които да отговарят на новите опасности пред околната среда, като например затоплянето на климата.*

За да се изпълни тази задача, е *необходимо не само да се стимулира природосъобразното поведение на развиващите се страни чрез допълнителни търговски преференции, но и да се води активна разяснителна дейност относно важността на природозащитната тематика, в това число и в областта на глобалната търговия. Необходимо е да се доказва чрез теоретични аргументи и конкретни факти положителното отражение на търговската либерализация не само върху икономическото развитие, но и върху екологическата ситуация в глобален, регионален и национален аспект.*

Графика 45. Екологичен аспект на Кривата на Кузнец³⁶

В основата на този модел за въздействието на човека върху околната среда (Е) лежи разбирането, че това въздействие е функция на степента на развитие на икономиката, измервана чрез БВП на човек от населението (I/c).

$$E = f(I/c)$$

Но зависимостта не е правопрпорционална. На началния етап на развитие, когато ръстът на БВП е свързан с нарастващ ръст на потреблението на физи-

³⁵ Виж по-подробно таблица 42.

³⁶ Моделът е наречен на името на откривателя му американския професор от руски произход Симон Кузнец, носител на Нобелова награда през 1971 г. Виж например Hayward, S. F. (2005) *The China Syndrome and the Environmental Kuznets Curve*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, US.

чески капитал (природни ресурси), действително въздействието върху околната среда (разход на невъзобновяеми природни ресурси) расте заедно с ръста на благоденствието. След определен размер на БВП на човек от населението (степен на развитие, означена на графиката с точка А) търговската либерализация и съответно икономическото развитие вече не водят до увеличаване на разхода на невъзобновяеми природни ресурси и следователно до отрицателни екологични ефекти, а обратното, до тяхното намаляване. Това е така, защото на преден план вече излиза създаването на доход чрез използване на растящия обем човешки капитал на единица продукция за сметка на физическия капитал, т.е. благодарение на настъпилото интензивно развитие на съответната национална икономика.

Макар че тази тема далеч надхвърля задачите на настоящото изследване, все пак заслужава да се отбележи, че развитите европейски икономики преминават от фазата на екстензивното развитие към фаза на интензивно развитие в началото на 70-те години, именно тогава, когато се наблюдава първата остра икономическа криза, свързана с относителния недостиг на суровини, и цената на петрола нараства няколко пъти. Не е случайно съвпадение и фактът, че именно по това време се заражда и зеленото политическо движение в Европа.

В съвременната ситуация емпирично потвърждение на теорията на проф. Кузнец трябва да се очаква от данните за развитието и за използването на материални ресурси в нововъзникналите пазарни икономики и преди всичко от развитието на икономиката на Китай. Това е така, защото Китай, от една страна, демонстрира през последното десетилетие много високи темпове на растеж и, от друга, се придържа към „отворен“ модел на развитие, отговарящ на новите тенденции в глобалната икономика, в това число и по отношение на устойчивостта на развитието. Следователно задачата е да проследи до каква степен развитието на Китай ще следва разработените вече теоретични модели, включително и модела за екологичното поведение, създаден от Кузнец. Дали ще настъпи плавно или революционно преминаването от екстензивно към интензивно развитие на китайската икономика, дали този преход вече е започнал, използва ли вече китайската икономика по-малко материални ресурси, в това число и енергия, за създаването на единица от своя БВП? Засега в това отношение наблюденията са противоречиви. Съгласно данни на китайското ръководство от 2005 г. тогава за създаването на 1000 дол. от БВП на страната са се използвали 0,2 тона петрол, докато десет години преди това за създаването на същото количество БВП са се използвали 0,6 тона петрол.³⁷

Наблюденията на редица аналитични центрове в ОИСР и в някои глобални организации сочат обаче, че в Китай, както и в останалите нововъзникнали икономики, съществува все още трайна тенденция към нарастване на разхода на природни ресурси, включително и енергия, като темповете на нарастване на разхода на ресурси плътно следват или даже изпреварват темповете на нарастване на БВП.

Ето защо можем да допуснем, че както Китай, така още повече и други развиващи се страни, като Индия, Индонезия, Пакистан, ЮАР, са все още далеч от Точка „А“ на Кривата на Кузнец. Можем да се съгласим с теоретичното обобщение, направено от американските икономисти Алън Б. Крюгер и Гене М. Грос-

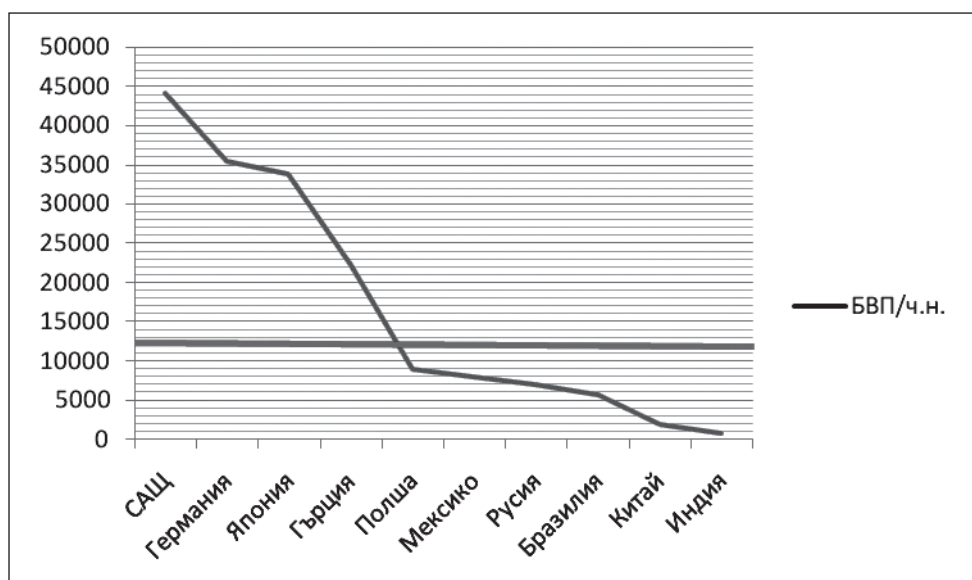
---

³⁷ China's Energy Consumption no Threat to the World, People's Daily Online, May 17, 2005, http://english.peopledaily.com.cn/200505/17/eng20050517_185438.html

ман в средата на 1990-те години, че Точка „А“ на Кривата на Кузнец за съвременните икономики през периода на тяхното наблюдение е лежала някъде около степента на икономическо развитие, създаваща 8000 долара БВП на човек от населението (в цени от 1994 г.).³⁸ При тази хипотеза, която с основание отчита не само характера на инвестициите и съответно на производството, но и характера на потреблението, възможността обществото да приеме по-скъпи, но щадящи природата технологии и продукти се получава правдоподобна картина и на сегашната глобална действителност.

Кога при тази хипотеза може да се очаква, че основните нововъзникнали пазарни икономики ще се ориентират към природошадящо развитие, в това число и в сферата на търговията? Отчитайки инфлацията за периода от появата на изследването на двамата икономисти досега, то очакваният размер на БВП на човек от населението, при който би трябвало да настъпи промяната през 2007 г., т.е. се достига Точка „А“ от Кривата на Кузнец, е около 12 000 долара БВП на човек от населението (БВП/ч. н.). Графиката по-долу дава представа за това, кои страни са вече постигнали съответното икономическо развитие и кои са още твърде далеч от този повратен пункт.

Графика 46. Брутен вътрешен продукт на човек от населението (2006 г.)

Пояснение: 1 – С правата линия е показан пределът от 12 000 евро БВП на ч.н. (Точка „А“ от Кривата на Кузнец), след който се появява и започва да се усилва тенденцията към природосъобразно (интензивно) икономическо развитие

³⁸ Grossman, Gene M. and Krueger, Alan B., „Economic Growth and the Environment“ (February 1994). NBER Working Paper No. W4634.

От графика 46 личи, че най-силно екологично ориентирано обществено мнение може да се очаква в момента в САЩ, в развитата част на ЕС и Япония. Относително близко до такова отношение са и т. нар. прагови страни като Полша, Мексико, Русия, Бразилия, докато най-големите развиващи се икономики – Китай и Индия, са все още твърде далеч от Точката „А“ в Кривата на Кузнец. Към тези две съответно трябва да се причислят и още над 100 развиващи се държави, имащи БВП на ч. н. далеч под 12 000 евро.

Интерес представлява и въпросът кога може да се очаква, че големите развиващи се икономики ще достигнат Точката „А“ и ще се оформи надмощие на природосъобразната икономическа, а и търговска дейност? Това се вижда от данните, съдържащи се в таблицата по-долу.

Таблица 45. Очакван момент на достигане на т. „А“ от Кривата на Кузнец

Икономика	БВП ¹	Население ²	БВП/ч.н. ³	Ръст на БВП/ч.н. ⁴	Брой години до т. "А" ⁵
Китай	2 668 071	1312	2034	9,4	20
Бразилия	1 067 962	189	5651	2,4	31
Русия	986 940	142	6950	6,3	9
Индия	906 268	1110	816	7,3	38
Мексико	839 182	104	8069	3,4	12

Пояснения към таблицата:

1. БВП е за 2006 г. в текущи цени в ам. долари по данни на Световната банка.
2. Населението е за 2006 г. в милиони, по данни на Световната банка
3. Брутният вътрешен продукт на човек от населението (БВП/ч.н.) е в ам. долари и е изчислен на базата на данните в предидущите две колони на таблицата.
4. Ръстът на БВП/ч.н. е средно аритметична величина от данните за ръста през периода 2003 – 2007 г., взети от Световната банка и обобщени от http://www.indexmundi.com/world/gdp_real_growth_rate.htm
5. Броят години до т. „А“ от Кривата на Кузнец за отношението към екологичните проблеми в дадена национална икономика е определен по формулата:

$$\sqrt[x]{c/a} - 1 = b$$

където: x е търсената величина; $c = 12\ 000$; $a =$ БВП/ч.н. на съответната икономика и $b =$ средният годишен ръст на БВП/ч.н. на същата икономика.

Ясно е, че е още твърде рано да се очаква съществена промяна в нагласата на основните нововъзникнали пазарни икономики към екологичната тематика. Това означава, че ЕС и другите икономики, преминали вече през т. „А“, ще трябва да използват всички възможни средства, за да подтикнат посочените по-горе държави към икономическа и търговска политика, отговаряща на основните глобални потребности в областта на екологията и на устойчивото развитие. Това поставя отговорни задачи и пред търговската политика на ЕС.

Убеждението трябва да се базира на обективна информация и на прозрачни методи за нейния анализ. Ето защо ЕС подкрепя създаването на надеждни и лесно приложими *индикатори и методи за оценка на екологичното въздействие на регулативните мерки на национално, регионално и глобално равнище, в това число и на мерките на търговската либерализация*. Целта е, от една страна да се докаже, че търговската либерализация не поражда вредни екологични въздействия, и от друга, да се подтикнат развиващите се страни към природоспазващи технологии и търговски практики.

ЕС подкрепя дейността в това отношение на ПОСООН и по-специално издаването на специален наръчник за интегрирана оценка на икономическото, екологичното и социалното въздействие от търговската политика и либерализацията. В наръчника между другото се казва, че „търговията може да стимулира ефективно разполагане на ресурсите по света и по този начин да намали натиска, причинен от свръхексплоатацията на природата. Търговията може да подобри живота на хората чрез увеличаване на производството, заетостта и потреблението. По-високите доходи могат да доведат до по-големи инвестиции в защитата и управлението на природните ресурси“. Търговията обаче може при отсъствието на адекватно глобално и национално регулиране да причини сериозни щети на околната среда вследствие най-вече на транспортното замърсяване на въздуха, растящия разход на енергия и допълнителното производство на отпадъци.³⁹

Благодарение на усилията на ПОСООН, ОИСР и ЕС са създадени редица полезни модели за интегрирана оценка на въздействието на икономическите и по-специално на търговските мерки върху околната среда. По-важните от тях, които се използват и от Европейската комисия, са:

– Глобалният проект за анализ на ефектите от търговията (Global Trade Analysis Project – GTAP) на Хертел и Брокмайер⁴⁰. Това е статичен равновесен модел, определящ ползите и вредите при зададени параметри на либерализация чрез обособяване на икономически сектори и региони. Щрут и Андерсън използват този модел, за да обосноват нетния положителен ефект от либерализацията на търговията по отношение на околната среда в Индонезия.⁴¹

– Моделът TEQUILA на Бенин, който е предназначен за интегрирана оценка на въздействието върху околната среда чрез инпут-аутпут анализ на производството и потреблението на стоките, като паралелно се наблюдава и генерирането на доход.⁴² Моделът успешно е приложен при интегрираната оценка на въздействието на либерализацията на външната търговия на Чили, в това число и по отношение на околната среда. Други успешни приложения са Китай, Коста

---

³⁹ UNEP Reference Manual for the Integrated Assessment of Trade-Related Policies, UN, New York and Geneva, 2001, p.4.

⁴⁰ Виж: Hertel, T., Department of Agricultural Economics, Purdue University, „Future Directions in Global Trade Analysis“,

Staff Paper № 99-8, 1999; Brockmeier, M., „A Graphical Exposition of the GTAP Model“, GTAP Technical Paper No. 8, Purdue University, Center for Global Trade Analysis, 1996.

⁴¹ Strutt, A. and Anderson, K. „Will Trade Liberalization Harm the Environment? The Case of Indonesia in 2010 to 2020“, Seminar Paper 98-04, Center for International Economics Studies, University of Adelaide, 1998.

⁴² Beghin J. and others, „Prototype CGE Model for the Trade and the Environment Programme Technical Specification“, Technical Paper No. 116, Paris, OECD Development Centre, 1996.

Рика, Мексико, Виетнам. Той показва, че доход (благоденствие) се създава с по-малки разходи на природни ресурси при развита търговска либерализация.

– Моделът STREAM на Манертс към Холандското бюро за анализи в областта на икономическата политика (СРВ)⁴³. Разработен е също на базата на инпут-аутпут анализа. Акцентът е върху разхода на някои основни материали (стома-на, алуминий, пластмаси, хартия и други). Предимство на модела, което се отбелязва и от Европейската комисия, е, че е поливариантен по отношение на инпута и това дава възможност за допълнителна оценка на енергоспестяващи и ресурсоспестяващи технологии. Този аспект на модела го прави твърде близък на позициите на ЕС.⁴⁴

– Моделът COMPASS на Уно⁴⁵, който симулира въздействието на икономическия растеж върху разхода на енергия и промяната на околната среда, най-вече в контекста на промяната на климата. Той може да се използва и за оценка на въздействието на търговската либерализация, като се симулира допълнително връзката: търговска либерализация – икономически растеж.

В самия Европейски съюз интегрираната оценка на въздействието на търговските споразумения и автономните търговски мерки е неразделна част от управленския процес от 1999 г. насам и се нарича Оценка на въздействието по отношение на устойчивостта (Sustainability Impact Assessment – SIA). През 2006 г. Европейската комисия организира в Стокхолм специална конференция, посветена на оценката на въздействието на мерките, предвидени в Програмата за развитие от Доха по отношение на тяхното въздействие върху глобалното устойчиво развитие. Като примери за успешни оценки на въздействието могат да се посочат анализите, направени от Европейската комисия, относно интегрираното въздействие, в това число и екологичното въздействие, на споразумението за свободна търговия EUROMED⁴⁶, а така също относно очакваното интегрирано въздействие на едно споразумение за свободна търговия на ЕС с латиноамериканската интеграционна групировка MERCOSUR.⁴⁷

Освен чрез теоретични модели положителното отражение на търговската либерализация върху политиката за опазване на околната среда може да се установи и чрез редица емпирични наблюдения. Те показват, че страните с по-отворена икономика и с по-добра адаптация към глобализацията като Китай демонстрират по-

---

⁴³ Mannaerts, H.J.B.M., „STREAM: Substance Throughput Related to Economic Activity Model“, Research Memorandum No. 165 (The Hague Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, 2000).

⁴⁴ Виж също: Adriaanse, A. Environmental Policy Performance Indicators. A Study on the Development of Indicators for Environmental Policy in the Netherlands. The Hague: Sdu Uitgeverijq 1993.

⁴⁵ Uno, K., Economy-Energy-Environment Simulation: Beyond the Kyoto Protocol, Springer Netherlands, 2002.

⁴⁶ Като EUROMED се обозначава Европейско-средиземноморското сътрудничество или Европейско-средиземноморският регион, включващ ЕС и асоциираните страни от Средиземноморието, участващи в стартирания през 1995 г. т. нар. Барселонски процес.

⁴⁷ MERCOSUR е съкратеното название на латиноамериканската икономическа организация Южен общ пазар, включваща Бразилия, Аржентина, Уругвай и Парагвай. Редица други латиноамерикански държави са в процес на присъединяване. Виж. Report of the Meeting Held on 18 December 2006, WT/СТЕ/М/43, 12 February 2007.

високи темпове на икономическо развитие и съответно тяхното приближаване към споменатата т. „А“ се ускорява. Не случайно очакването е Китай да достигне тази точка 18 години преди Индия. Постигането на още по-високи темпове на развитие би доближило по-бързо желания преход в подхода към екологичните проблеми, но това ще доведе до по-голям разход на материални ресурси при сегашното екстензивно развитие на посочените икономики. Ето защо мерките по засилване на глобализацията, в това число и трансферът на инвестиции, би трябвало да има умерен еволюционен, а не революционен характер, за да не се предизвика неударим ръст на производството и съответно на потребление на природни ресурси в нововъзникващите пазарни икономики, преди там да се е стигнало до достатъчно благосъстояние и да е настъпила желаната промяна от материалоемко към екологично ориентирано икономическо развитие и съответно търговска политика.

В един по-дългосрочен план стратегическата цел на ЕС по направлението екология – търговия е свързана с *постепенното въвеждане на глобални минимални задължителни изисквания от екологичен характер при производството и търговията със стоки и услуги*, така както това бе направено в рамките на единния вътрешен пазар на ЕС.⁴⁸ Чрез придвижване напред по това направление ще се преодолее опасността едностранното въвеждане на по-строги екологични изисквания в ЕС да доведе до увеличаване на екологичните издръжки при производството на стоки и услуги и да предизвика намаляване на глобалната конкурентоспособност на европейските стоки и услуги.

Действително в един краткосрочен, а даже и средносрочен план въвеждането на строги екологични стандарти води до известно падане на темповете на растеж, предизвикано от значителните инвестиции в пречиствателни съоръжения, което води до съкращаване на обема на производствено ориентираните инвестиции в машини и оборудване. Според професора по политически науки от Масачузетския технологичен институт Стефен М. Мейер (Stephen M. Meyer) капиталовите разходи за екологични цели съставляват около 1/4 от общите капиталови разходи в нефтодобивната и нефтепреработващата промишленост и между 10 и 15% в целулозно-хартиената, химическата промишленост и металургията. При това делът на тези разходи има тенденция към нарастване.⁴⁹

Влошаването на конкурентоспособността може да доведе до загуба на пазарни позиции, ако по-строгите екологични стандарти не се възприемат в глобален мащаб. Поставяйки в основата на екологично ориентираната стратегия „истинските издръжки на производството“, ЕС набляга на факта, че в момента при калкулирането на цените в редица страни и особено в развиващите се икономики не се отчитат редица реално съществуващи „екологични издръжки“, свързани с:

- ограничения характер на невъзобновяемите природни източници;
- разходите за рециклиране и природосъобразно унищожаване на възобновяемите източници;
- разходите за намаляване на емисиите на т. нар. парникови газове, свързани със затоплянето на климата.

Тези издръжки трябва да се калкулират в цената и разходите трябва реално да се извършват, за да не се ощетяват добросъвестните производители и търгов-

---

⁴⁸ Виж по този въпрос също раздел 2.1.5.

⁴⁹ The Economic Impact of Environmental Regulation by Stephen M. Meyer, <http://web.mit.edu/polisci/mpepp/Reports/eier.pdf>

ци, в случая тези в ЕС. Нещо повече, различията в екологични стандарти могат да се разглеждат и като един вид нелоялна конкуренция или като „екологичен дъмпинг“.

За това колко е сериозен проблемът с различията в екологичните стандарти от гледна точка на търговията, говори например ситуацията около борбата срещу промяната на климата и прилагането на Протокола от Киото към Рамковата конвенция на ООН по този въпрос. Докато развиващите се страни, в това число и Китай, бяха освободени от задължението да намалят емисията на парникови газове, то развитите икономики (извън ЕС) поеха задължението за съкращение на тази емисия с около 5% през 2012 г. спрямо референтната 1990 г. и единствени държавите-членки на ЕС поеха доброволно едностранно свръхзадължение да съкратят емисията на парникови газове с цели 8%. Едно такова чувствително съкращение на емисията на парникови газове означава преминаване към по-скъпи източници на енергия, тъй като един kWh електроенергия, произведен от вятърни генератори, струва около 3 пъти по-скъпо от същото количество енергия, произведено по класическия начин от фосилни енергоизточници (най-вече въглища). Разликата се поема от бюджета и за неговото балансиране се налага въвеждането на т.нар. екоданъци – това са допълнителни акцизи върху цената на бензина, природния газ, въглищата, електроенергията. Тези акцизи се калкулират в себестойността на стоките и водят до поскъпване на европейските стоки и услуги и съответно до намаляване на тяхната конкурентоспособност както на вътрешния европейски пазар, така и на глобалния пазар.

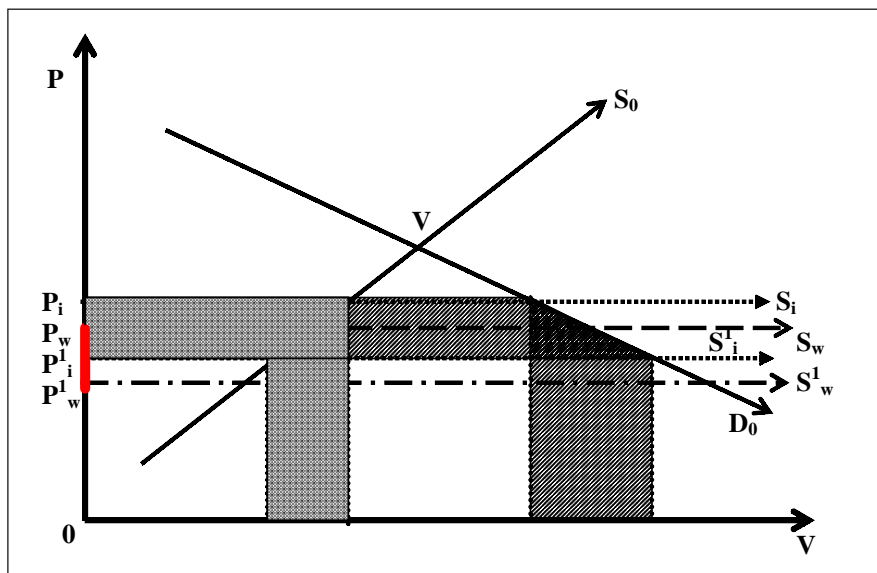
Таблица 46. Екоданъци, въведени в ЕС във връзка с изпълнението на Протокола от Киото

Минимални акцизи (евро на тон)		
	От 1.1.2004	От 1.1.2010
Моторни горива		
Бензин	421	421
Безоловен бензин	359	359
Дизел	302	330
Природен газ	2,6 (/Gj)	2,6 (/Gj)
Промислени горива		
Дизел	21	21
Природен газ	0,3 (/Gj)	0,3 (/Gj)
Горива и електроенергия за отопление		
Дизел	21	21
Мазут	15	15
Природен газ (търговско използване)	0,15 (/Gj)	0,15 (/Gj)
Природен газ (нетърговско използване)	0,30 (/Gj)	0,30 (/Gj)
Електроенергия (търговско използване)	0,5 (MWh)	0,5 (MWh)
Електроенергия (нетърговско използване)	1,0 (MWh)	1,0 (MWh)

Източник: Eurolex

Възможен ли е при тези дадености, когато ЕС прилага по-строги екологични стандарти, да се възприеме подход на санкциониране на замърсителите в глобален мащаб, т.е. ЕС да въведе някакви изравнителни мита, с които да неутрализира т. нар. екологичен дъмпинг? Както показва графика 47, един такъв подход изглежда логичен, поне от теоретична гледна точка.

Графика 47. Екологичен дъмпинг и неговото неутрализиране чрез изравнително мито

На графика 47 е показано отражението на екологичния дъмпинг върху вноса на определена стока. Без наличието на дъмпинга външното предлагане S_w става по световната цена P_w. Договореното за тази стока мито (P_i – P_w) формира импортното предлагане S_i. Появата на крупен експортър, който има занижени екологични стандарти, променя съществено ситуацията. Този експортър има по-ниски от нормалните издръжки на производството, той като не включва в себестойността на съответната стока редица екологични издръжки, които местните производители в ЕС, а и основните глобални производители са длъжни да включат. Ако приемем, че нормалната стойност на разглежданата стока C_n = P_w, то дъмпинговият марж може да се приеме, че е равен на P_w – P_w¹. С цел да се постигне лоялна конкуренция антидъмпинговото изравнително мито трябва да е равно на дъмпинговия марж, т.е. на посочената вече разлика в цените P_w – P_w¹. Една такава мярка ще ликвидира възможността на експортъра, който произвежда при екологични издръжки под нормалните за света, да получава от това допълнителна свръхпечалба в размер на заштрихованата площ на графиката.⁵⁰ В същото време местните производители, а и глобалните производители, които спазват по-строгите, но научно оправдани екологични стандарти, ще получат възможност да

⁵⁰ Двойно заштрихованата зона означава, че тази зона два пъти се включва в стойността на допълнително реализираните продажби от експортъра, произвеждащ и продаващ при по-ниски от научно обоснованите екологични стандарти.

пласират своите стоки в условията на нормална, т.е. честна конкуренция и това ще се отрази положително на възможностите за разширяване на зоната на устойчивото развитие в глобален мащаб.

Но докато от теоретична гледна точка въвеждането на изравнителни мита, насочени срещу експортърите от държави със занижени екологични стандарти, изглежда уместно, то не така стои въпросът от практическа гледна точка. Има няколко основни възражения срещу възприемането на подобна практика, на пример в търговската политика на ЕС.

Преди всичко по този начин може да се отблъснат основните развиващи се държави, като Китай, Индия, Бразилия и други, от достигнатия консенсус за необходимост от устойчиво глобално развитие. Може да се очаква, че ефектът ще бъде не толкова повишаване на екологичните стандарти в тези страни, колкото обратното – компенсиране на въведените изравнителни мита с още по-ниски екологични стандарти или просто с неспазването на съществуващите. Това може да се разпростре и върху спазването на изискванията на глобалните екологични споразумения и да подкопае постигнатия, макар и все още ограничен напредък към нови още по-амбициозни подобни споразумения, например в областта на климата. Ето защо редица експерти и политици предупреждават да не се изоставя сегашният глобален подход към екологичните проблеми и мерки и да не се преминава към национални и регионални автономни екологични мерки.⁵¹

Смесването на инструменти за въздействие в областта на екологията и на търговията може още повече да усложни провеждането и успешното завършване на многостранните търговски преговори под егидата на СТО. Ето защо ръководството на тази организация, както и експертите, свързани непосредствено с многостранните преговори, предупреждават често за опасностите от едностранни търговски мерки (санкции) с екологична обосновка.⁵²

Обобщавайки, можем да заключим, че при сегашните дадености в света, когато преобладаващото количество държави, в това число и най-многочислените сред тях, са все още в стадия на материалоемкото екстензивно развитие, на преден план излиза въздействието чрез информация и убеждение за постигане на по-добро отношение към екологичната тематика и преди това да е обективно обусловено от степента на постигнато благоденствие. Това е особено важно при основните глобални опасности, като прегряването на земния климат, намаляването на биоразнообразието, неконтролираната намеса на човека в генния материал и други. Очевидно в този постоянен процес на просвещаване и убеждаване все повече ще нараства ролята на науката, на обективните експертни оценки, за точно установяване и моделиране на екологичните опасности, в това число и за определяне на мястото на глобализацията и на глобалната търговия при постигането на устойчиво развитие.

---

⁵¹ Виж например Moltke, Konrad von, *International Environmental Management, Trade Regimes and Sustainability*, International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, 1996.

⁵² Виж например Lamy Pascal: *Doha could deliver double-win for environment and trade*, speech at the informal Trade Ministers' Dialogue on Climate Change in Bali on 8-9, December 2007, http://www.wto.org/english/news_e/sppl_e/sppl83_e.htm

3.2. СОЦИАЛЕН АСПЕКТ

С Договора от Лисабон, който трябва да замени т. нар. Европейска конституция, в Договора за Европейския съюз се въвежда нов чл. 10 А. Там в ал. 2 е записана като основна цел на Съюза – „подпомагане на устойчивото развитие в икономическо и социално отношение и в областта на опазването на околната среда в развиващите се страни, с основна цел премахване на бедността“. По-нататък е допълнено, че ЕС трябва да насърчава такава международна система, която е „основана на засилено многостранно сътрудничество и добро глобално управление“.⁵³

Общата търговска политика като важна част от външните отношения на Съюза също следва посочената по-горе хоризонтална цел. Чрез ОТП трябва да се намали бедността, да се подобри глобалното управление и управлението в отделните държави-партньори на ЕС.

Определяне на глобалната бедност

За да се действа в посока на намаляване на бедността, ЕС се нуждае преди всичко от определение на понятието „бедност“ в глобален мащаб.

Подходите при намирането на тази дефиниция са различни. Те могат да се обобщят в две групи:

– Подходи, акцентиращи върху един критерий за определяне на бедността, а именно върху дохода. В случая бедността е липса на достатъчен доход за нормално съществуване съгласно приетите стандарти за живот в конкретния исторически момент.

– Подходи, използващи комплекс от критерии, където доходът е само един от използваните показатели, наред с други показатели за качеството на живот.

От първата група подходи към бедността като пример може да се разгледа този на Световната банка. При него параметърът за класифициране на държавите по богатство (съответно по бедност) е размерът на техния брутен национален доход на човек от населението (БНД/чн).⁵⁴

Предмет на анализ от Световната банка са 209 икономики, които са разделени в четири групи.

Първата група включва 60 икономики, които през 2006 г. са имали БНД/чн по-голям от 11 116 дол., изчислен по метода, отчитащ покупателната способност на националните валути. В тази група на „развитите икономики“⁵⁵ са попаднали 25 от държавите-членки на ОИСР⁵⁶ и съответно 20 от държавите-членки на ЕС⁵⁷.

⁵³ Официален вестник на Европейския съюз, С 306/24 ВГ от 17.12.2007 г., с. 23-24.

⁵⁴ Международният валутен фонд постоянно усъвършенства системата за определяне на националните балансови показатели. В момента се прилага актуализирана версия на IMF System of National Accounts (1993 SNA), която взема предвид редица доуточнения при външната сметка. Като цяло обаче класификацията на страните по БНД/чн почти не се различава от тази по използвания преди показател – брутен национален продукт на човек от населението (БНП/чн).

⁵⁵ В случая „развити икономики“ е по-точно понятие от „развити държави“, тъй като някои от тези икономики нямат общопризнат статут на държави или са просто обособени територии, като например Тайван, Хонконг, остров Ман и др.

⁵⁶ От 30-те държави-членки на ОИСР само 5 не са в групата на икономиките с високи доходи – това са Мексико, Турция, Полша, Унгария и Словакия.

⁵⁷ Не са в тази група Полша, Унгария, Словакия, Румъния, България, Литва и Латвия.

Втората група е на държавите с висок среден доход. Те са общо 41 и условията за включване в групата е БНП/чн да е бил в границите между 3596 и 11 116 дол. В тази група са 7-те държави-членки на ЕС, които не са попаднали в първата група. Тези страни често се определят като „възникващи икономики“.

Третата група включва 55 икономики с БНП/чн между 906 и 3596 дол., които се определят като икономики с нисък среден доход. Това са т. нар. развиващи се страни или развиващи се икономики, които обаче не се причисляват към най-бедните държави и следователно отпадат от глобалното определение за „бедност“.

Четвъртата група включва 53 икономики с БНД/чн по-малък от 906 дол. годишно, което прави по по-малко от 2,5 дол. на ден. Тези икономики са класифицирани от Световната банка като бедни и са посочени в таблицата по-долу, групирани в зависимост от степента на развитие на специалните търговско-икономически отношения с ЕС.

Таблица 47. Наличие на специални търговско-икономически връзки на ЕС с икономиките с ниски доходи

Държави	Специален статут
34 държави в Африка на юг от Сахара, Хаити, Соломонови острови, Източен Тимур, Папуа Нова Гвинея	Рамкова конвенция от Котону (тарифни преференции, по-значителни от тези в Общата система за преференции – ОСП)
Монголия	Програма TACIS (техническа и финансова помощ, ОСП)
Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан	Стратегия за ново партньорство (техническа и ограничена финансова помощ, ОСП)
Йемен, Афганистан, Камбоджа, Бангладеш	Значителна техническа и хуманитарна помощ, ОСП
Индия, Пакистан, Виетнам, КНДР, Лаос, Непал, Мيانмар (Бирма)	Техническа помощ, ОСП

Таблицата е съставена по данни на Световната банка (<http://web.worldbank.org>) и на Европейската комисия

Определянето на бедността по комплекс от параметри е застъпено най-вече в анализите на органите и организациите на ООН, занимаващи се с политиката на развитие. Съгласно определението на Комитета на ООН за икономическите, социалните и културните права бедността е „състояние на човека, характеризиращо се с устойчиво или хронично лишаване от ресурсите, възможностите, шансовете, сигурността и общественото положение, необходими за придобиването на адекватен стандарт на живот и на други граждански, културни, икономически, политически и социални права“.⁵⁸

Значително разпространение е получил комплексният подход за определяне на бедността на Програмата за развитие на ООН (ПРООН), т. нар. Индекс на

⁵⁸ UN Economic and Social Council document E/C 12/2001/10 of 10 May 2001.

човешко развитие – ИЧР (Human Development Index – HDI). Той се получава от комбинирането на четири индекса – индекс за очаквана продължителност на живота при раждане (Life Expectancy Index – LE); индекс за грамотност на населението над 15 години (Adult Literacy Rate – ALR); комбиниран индекс за посещаемост на начални, основни и средни училища (Combined gross enrollment ratio for primary, secondary and tertiary schools – ER) и индекс за БВП/чн, претеглен през покупателната способност на съответната национална валута спрямо ам. долар.

Определянето на всеки от индексите става по формулата:

$$\frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

като на базата на двата образователни индекса се определя един общ индекс (EI) чрез претегляне на значението на двата първични индекса:

$$EI = \frac{2}{3} x ALR + \frac{1}{3} x ER$$

Индексът за БВП, изчислен чрез логаритми,

$$IGDP = \frac{\log(GDP) - \log(\min GDP)}{\log(\max GDP) - \log(\min GDP)}$$

По този начин ИЧР теоретично е в границите между 0,0 и 1,0, но на практика той варира между най-добре представящата се държава, в доклада на ПРООН за 2007 г. такава държава е Исландия с ИЧР = 0,968, и най-слабо представящата се държава, която в същия доклад е Сиера Леоне с ИЧР = 0,336.⁵⁹ ПРООН разделя 177 държави, които са обхванати от анализа, в три групи: страни с висока степен на човешко развитие; страни със средна степен на човешко развитие и страни с ниска степен на човешко развитие.

Първата група включва 70 държави с ИЧР между 0,968 (Исландия) и 0,800 (Бразилия). В тази група, и то на челните места, са 29 от 30-те държави-членки на ОИСР (всички освен Турция), тук попадат и всичките 27 държави-членки на ЕС. В тази група обаче има и някои държави, които са сред страните с ниски средни доходи съгласно класификацията на Световната банка, като Албания, Босна и Херцеговина, Куба и Македония.

Втората група включва 85 държави с ИЧР между 0,978 (Доминика) и 0,502 (Гамбия). Сред тези страни има страни, които значително се различават по размера на БВП/чн. Има такива, които по класификацията на Световната банка са сред страните с високи средни доходи (Доминика, Гренада, Казахстан, Турция, Венецуела и др.), но има и такива, които са сред страните с ниски доходи (Бангладеш, Камбоджа, Гамбия, Гана, Виетнам и преди всичко Индия). Основната част страни, включени в тази група, са все пак страни, които според Световната банка са в групата на страните с ниски средни доходи.

⁵⁹ http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_SLE.html

Третата група включва само 22 държави с ИЧР между 0,499 (Сенегал) и 0,336 (Сиера Леоне). Всичките тези държави са определени като страни с ниски доходи съгласно класификацията на Световната банка и освен това се намират в Африка на юг от Сахара, т.е. са в групата на Страните от АКТ.⁶⁰

Като недостатък на класификацията на ПРООН може да се отбележи, че при нея липсва обективен критерий за избраната скала за диференциране на страните по групи. Не е ясно защо именно индексът 0,336 (около 1/3) е избран като граничен индекс, който определя докъде достига групата на страните с нисък ИЧР. По същия начин остава спорен и изборът на индексите 1/3 и 1/2 като гранични индекси на групата на страните със среден ИЧР и съответно между 1/2 и 1,0 за страните с висок ИЧР. Действително при тези интервали на скалата за диференциация се получава, че само 22 държави трябва да се третират като изостанали и това навярно е известна утеха за тези 31 държави с дневен доход на техните граждани по-нисък от 2,5 долара, които при класификацията на ПРООН попадат в по-престижната група на страните със среден индекс на човешко развитие, но ако се класифицират по дохода, са в групата на страните с ниски доходи. Но дали тази утеха има някакво практическо значение, е твърде съмнително.

Смисълът на въвеждането на ИЧР е в това да се сравни степента на развитие на дадена страна с двата съществуващи полюса – на най-развитата и на най-изостаналата държава. От тази гледна точка при наличието на 177 изследвани държави би трябвало да се формират 3 групи от по 55 – 56 държави. Би било логично всички държави, които заемат местата след 121-о място в класацията, да са в групата на страните с нисък ИЧР. Ако така се подходи към оценката на данните, нещата идват на своето място, като почти всички държави с ниски доходи си попадат там, където им е мястото – в групата на изостаналите държави с нисък ИЧР. Различията, които биха се запазили между двете класации, на Световната банка и на ПРООН, и след тази корекция, вече действително биха могли да се считат за плод на обективни явления, свързани с различията в политиката на развитие на отделните държави.⁶¹

Съществува и друг комплексен подход за оценка на развитието и съответно на благоденствието (богатството) на отделните държави, който е възприет от Комитета за политика за развитие (The Committee for Development Policy – CDP) към Икономическия и социален съвет на ООН. С решение на Общото събрание на ООН е определен върховен представител на тази организация за най-слабо развитите страни, развиващите се страни без излаз на море и за малките островни развиващи се страни. Негова задача е да насърчава разработването и прилагането на програми и проекти, целящи да подпомогнат посочените развиващи се страни. ЕС си сътрудничи тясно с върховния представител. Доказателство за това е например успешно проведената през м. ноември 2007 г. във Виена министерска конференция на най-слабо развитите страни (НСРС), посветена на изграждането на техния търговски капацитет в условията на глобализацията. Конференцията е била под егидата на УНИДО, но при активната подкрепа на Европейската комисия.⁶²

---

⁶⁰ <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

⁶¹ Според класификацията на ПРООН Индия например е в групата на страните със средно развитие, докато според класификацията на Световната банка е сред страните с нисък БНД/чн.

⁶² <http://www.unido.org/doc/82383>

За включването на дадена страна в Групата на НСРС съгласно изискванията на Комитета за политика за развитие на ООН е необходимо тя да отговаря на три комплексни критерия:

– Първият критерий е за нисък доход. Той се базира на осреднената величина за три последователни базови години на БНД/чн. Този критерий е фактически същият като критерия на Световната банка за диференциране на икономиките по доход. Както вече бе посочено, Световната банка е обособила най-бедните държави в група, включваща 53 икономики с БНД/чн по-малък от 906 дол. годишно (по-малко от 2,5 дол. на ден). При класацията на Комитета за политика за развитие пределът, след който дадена страна отпада от Групата на НСРС, е 900 долара БНД/чн. При по-малко от 750 долара тя автоматично влиза в групата, а при БНД/чн между 750 и 900 дол. се извършва проверка по останалите два критерия.

– Вторият критерий е за състоянието на човешките ресурси. Той се базира на т. нар. Индекс на човешките активи (Human Assets Index – HAI), който е комплексен индекс, включващ индекси за храненето, здравеопазването, образованието. Той е близък по смисъл до Индекса за човешкото развитие на ПРООН.

– Третият критерий е за икономическа стабилност. Той се базира на т. нар. Индекс за икономическа уязвимост (Economic Vulnerability Index – EVI), който също е комплексен индекс, включващ индекси за стабилността на аграрното производство, за стабилността на експорта на стоки и услуги, за икономическата значимост на преработващата промишленост и сектора на услугите и др.⁶³

Този индекс до голяма степен се припокрива с индекса за дохода на Световната банка и по-скоро прекалено усложнява нещата, отколкото да създава някаква допълнителна яснота по въпроса за бедността в света, защото, както може и да се предположи, именно най-бедните страни са и икономически най-уязвимите.

Вследствие на твърде сложната система за оценка на бедността, възприета от ООН, на практика се е получило така, че групата на НСРС в момента се явява една хибридна група между групата на бедните икономики съгласно критериите на Световната банка и групата на страните със слабо развити човешки ресурси на ПРООН. Ето защо и тази класация, както и класацията на ПРООН във връзка с индекса на човешкото развитие, търпи критика заради липсата в крайна сметка на една обективна отправна точка за определяне на бедните страни. Или казано другояче, това дали една страна е в групата на най-слабо развитите страни е следствие на субективна преценка, функция на взето преди това вече решение относно допустимия размер на тази група. Ако се приеме, че групата на най-слабо развитите страни трябва да включва 20 държави, то се получава и съответният индекс; ако се приеме, че тази група трябва да включва 50 държави, то намираме друг пределен индекс и т. нат.

На фона на различните използвани подходи и посочените техни слабости ЕС е възприел при определянето на глобалната бедност подхода, който има най-голяма представителност, този, използван от Комитета за политика за развитие на ООН. Ето защо е продуктивно да се проследи доколко изборът на ЕС се припокрива с останалите подходи, използвани от Световната банка и от ПРООН. За

---

⁶³ United Nations Committee for Development Policy, Report on the sixth session, Economic and Social Council.

Official Records, 2004, Supplement No. 13, UN, New York, 2004, Doc. E/2004/33.

тази цел трябва да проследим използването на най-благоприятния преференциален тарифен режим на ЕС („Всичко освен оръжие“) от развиващите се страни, групирани като бедни или икономически изостанали съгласно различните класификации (виж Приложение № 4).

Както се вижда от приложението, има 10 държави, които са признати от ООН като най-слабо развити страни, но съгласно Световната банка не са страни с ниски доходи. Това са: Малдиви, Лесото, Кирибати, Бутан, Ангола, Тувалу, Вануату, Кейп Верде, Самоа, Екваториална Гвинея. Тяхното общо население е около 22 млн. души, а делът им във вноса на ЕС незначителен. Ето защо може да се приеме, че включването им в суперпреференциалната система ОСП++ („Всичко освен оръжие“), макар и на не е икономически съвсем обосновано, няма някакво видимо отражение върху европейската икономика. Същевременно има обаче 13 страни, които са в групата на Световната банка на страните с ниски доходи, но не са в списъка на ООН на най-слабо развитите страни и съответно не попадат в тарифния режим ОСП++. Това са страните, посочени в таблицата по-долу.

Таблица 48. Страни с ниски доходи, които не попадат в режима ОСП++ („Всичко освен оръжие“)

Държава	БНД/чн ²	Население (млн.)	Дял във вноса на ЕС (%)
Таджикистан	390	7	0,035
Киргизстан	490	5	0,002
Гана	520	22	0,074
Кения	580	34	0,056
Узбекистан	610	27	0,046
Нигерия	640	132	0,673
Виетнам	690	84	0,465
Пакистан	770	158	0,253
Папуа Нова Гвинея	770	6	0,027
Индия	820	1110	1,892
Кот д'Ивоар	870	18	0,247
Монголия	880	3	0,004
Корея НДР ¹	1000	22	0,004
Общо	780	1628	3,777

1 – оценъчни данни на ЦРУ – брутен вътрешен продукт в ам. долари в текущи цени, претеглени през покупателната сила

2 – Брутен национален доход на човек от населението в ам. долари, текущи цени, по метода Atlas, данни на Световната банка

Изчислено по данни на СТО и Евростат

Общо делът на страните с ниски доходи, които не попадат в режима ОСП++, е едва 3,8% от целия внос на ЕС. При това положение премахването на вносните мита за тези страни няма да има почти никакъв фискален ефект за държавите-членки на ЕС. Що се отнася до икономическия ефект, то той ще се изразява единствено в известно преразпределение на стоковите потоци при вноса на текстил, като ще се увеличи вносът на текстил от Индия и Пакистан за сметка на вноса от Китай. Това обаче няма да се отрази отрицателно на търговския баланс на ЕС като цяло, тъй като търговията на Съюза с тези две страни е традиционно балансирана и даже ЕС има известно положително търговско салдо, докато в същото време дефицитът на ЕС в търговията с Китай непрекъснато расте, достигайки през 2006 г. 131 млрд. евро (над 180 млрд. дол.).

Ето защо едно подобно пренасочване на търговските потоци от Китай към Индия и Пакистан ще има като цяло даже положително влияние както върху търговската политика на ЕС, а така също и върху глобалната икономическа ситуация, защото ще смекчи хроническия търговски дефицит на Индия и Пакистан за сметка на постоянния търговски излишък при Китай. *Може да се направи изводът, че включването в групата на страните, ползващи специалния преференциален тарифен режим ОСП++, и на страните с ниски доходи, които са останали извън класацията на ООН за най-слабо развити страни, би имало като цяло положително икономическо и търговско-политическо въздействие.*

Подкрепа от ЕС за концепциите за честна и за етична търговия

Прилагането на тарифния режим „Всичко освен оръжие“, както и цялостното развитие на Общата система за преференции на ЕС ще бъдат подробно разгледани в следващата глава. Ето защо в този параграф вниманието ще бъде концентрирано върху други страни на социалния аспект на устойчивото развитие в областта на търговията – а именно на концепциите за честна и за етична търговия.

Тези две концепции се зараждат през 1980-те години. Концепцията за честна търговия е свързана с дейността на неправителствени организации, докато концепцията за етична търговия произтича от т. нар. етични кодекси за поведение на големите транснационални компании.

При концепцията за честна търговия стремежът е търговията в условията на глобализация да допринесе по-съществено за целите на устойчивото развитие в икономически изостаналите държави. На практика това означава дребните производители и работниците в развиващите се страни да получават своя дял от допълнителните печалби, свързани с глобализацията. Първоначално, в края на 1980-те и през първата половина на 1990-те години, концепцията се реализира чрез т. нар. предприятия за честна търговия („fair trade businesses“), които се финансират и управляват главно от мисионерски организации в развиващите се страни или от благотворителни организации, свързани с католическата и с някои протестантски организации в Западна Европа и Северна Америка.

За да се осигури пласментът на стоките на тези компании по преференциални цени и по този начин да стане концепцията икономически рентабилна и устойчива, се развиват три дистрибуционни канала. Първият е свързан с основаването на специални (обособени) дистрибуционни канали за стоки, произведени в съответствие с концепцията за честна търговия. В редица европейски страни възникват мрежи от т. нар. „Световни магазини“ (World shops), по подобие на подобни-

те магазини за биопродукти. По данни на Европейската комисия в западноевропейските страни в края на миналия век е имало около 3000 „Световни магазина“ и повече от 70 000 обособени щанда и пунктове за продажба на стоки, произведени в съответствие с концепцията за честна търговия.

Вторият дистрибуционен канал са църковни и благотворителни организации, които директно предлагат на своите сподвижници стоки, произведени в съответствие с концепцията за честна търговия. Използват се също така благотворителни заведения.⁶⁴

Паралелно се развива и един трети дистрибуционен канал – чрез сертифициране на стоките, произведени в съответствие с концепцията за честна търговия. Сертифицирането в рамките на Европейския съюз се извършва от т.нар. агенции за сертификация относно честната търговия (fair trade certification agencies) и сертифицираните стоки получават специален етикет (лого), така както се прави с биохраните. Наличието на този специален етикет (лого) позволява на обособените стоки да се продават по цени, по-високи от пазарните. Това става благодарение на подкрепата на потребителите за концепцията за честна търговия. Основните етикети за честна търговия, използвани в ЕС, са на агенциите за сертификация „Max Havelaar“, „Transfair“, „Fairtrade Mark“ and „Rättvisemärkt“. Всички сертифициращи организации в ЕС са членки на Международната организация за етикетиране за честна търговия (Fair Trade Labelling Organisations International – FLO).

Критериите, които трябва да бъдат изпълнени от дадена стока, за да получи тя етикет за честна търговия, са унифицирани на равнището на ЕС. Те са в съответствие с някои утвърдени международни конвенции, като Конвенцията за Международната организация на труда и Препоръките на ООН „Дневен ред 21“ (United Nations' Agenda 21 recommendations).⁶⁵ По-важните критерии са свързани с условията за наемане на работници, като заплата, наличие на определен платен годишен отпуск и на отпуск по майчинство и за гледане на дете, наличие на социално и медицинско осигуряване и др. Същевременно се прилагат и критерии, които имат екологичен характер, като забрана да се използват генно модифицирани организми, пестициди, хербициди, дейност по защита на леговищата на дивата фауна и др. Напоследък в това отношение има съществено развитие, като се извършва разграничаване между социалните критерии и екологичните критерии и предпочитание при концепцията за честната търговия се отдава на социалните критерии, тъй като за екологичните критерии има други етикети. В ход е и прецизиране на критериите по отрасли, в зависимост от спецификата на търгуваните продукти.

Системата за сертифициране на стоките за честна търговия следва логиката на сертифицирането по стандартите на ISO – първоначално инспектиране, даване на предписания, изпълнение на предписанията чрез отстраняване на пропуските, сертифициране, регистриране, редовен и внезапен контрол, поддържане на сертифицирането за определен период от време. Разходите по сертифицирането, както и по-високите издръжки на производството на стоките се неутрали-

---

⁶⁴ Communication from the Commission to the Council of 29 November 1999 on 'fair trade', COM(1999) 619 final.

⁶⁵ Communication from the Commission to the Council of 29 November 1999 on 'fair trade', COM(1999) 619 final.

зират чрез по-високите, преференциални цени, които потребителите са готови да заплатят за наличието на съответния етикет (лого) за честна търговия. Въпреки това обаче сертифициращите агенции в началото на своята дейност изпитват финансови трудности и като правило са субсидирани за известен период от време от национални и международни донорски организации, в това число и от Европейската комисия.

За изминалите около 20 години от възникването на движението за честна търговия в Западна Европа то вече е обхванало редица авторитетни организации. Най-рано, през 1987 г., се появява Европейската асоциация за честна търговия (European Fair Trade Association). Тя включва 12 вносителя от 8 държави-членки на ЕС (Германия, Великобритания, Франция, Испания, Италия, Холандия, Белгия и Австрия), както и от Швейцария. Реализира около 60% от продажбите в ЕС на стоки, свързани с концепцията за честна търговия.

Мрежата на европейските световни магазини (Network of European World Shops – NEWS) е основана през 1994 г. Тя е рамкова организация, обединяваща националните федерации на Световните магазини на 12 държави-членки на ЕС и Швейцария. Друга организация за честна търговия е Международната федерация за алтернативна търговия (International Federation for Alternative Trade – IFAT), създадена през 1989 г. Тя обединява национални организации за алтернативна търговия от всички континенти, като е силно представена не само в Западна Европа, но и в Северна Америка. Донорската ѝ дейност е насочена главно към Африка и Латинска Америка.

През 1997 г. е създадена споменатата вече Международна организация за етикетиране за честна търговия.⁶⁶ В момента тя има най-голям потенциал за развитие, тъй като разчита както на специфичните дистрибуционни канали, така и на универсалните дистрибуционни канали. Тя изпълнява координационни функции на ниво на ЕС по следните направления:

- сертифициращи агенции за честна търговия;
- развитие на стандартни международни отраслови и продуктови критерии за честна търговия;
- мониторинг на производителите и на търговците, използващи специфични дистрибуционни канали без специалния етикет (лого) за честна търговия.

През 1998 г. FLO, NEWS и IFAT обединяват усилията си в организацията, наречена FINE, която се занимава с обмен на информация, координация и разработване на общи критерии за честна търговия в глобален мащаб.

По данни на Европейската комисия годишният обем на продажбите на стоки, носещи етикета (логото) за честна търговия, е около 250 млн. евро. Най-силно е застъпена концепцията за честна търговия при продажбата на кафе, текстил и облекло, занаятчийски предмети, шоколад, сушени плодове и зеленчуци, пчелен мед, захар, банани. Около 11% от населението в старите държави-членки на ЕС предпочита да купува стоки с този етикет, в случай че те имат същите потребителски качества, както и стоките без такъв етикет, като тенденцията при пласмента на стоки, носещи етикета за честна търговия, е към стабилно нарастване на обемите на продажбите. Независимо от това обаче продажбите на кафе по дистрибуционните канали на честната търговия засега не надхвърлят 3-4% от

---

⁶⁶ Communication from the Commission to the Council of 29 November 1999 on 'fair trade', COM(1999) 619.

общия обем на продажбите, при това кафето е продуктът, където концепцията е най-силно застъпена.⁶⁷

Европейският съюз подкрепя концепцията за честна търговия. Подкрепата се осъществява както на нивото на държави-членки, така и на съюзно ниво чрез Европейската комисия. Подкрепата има различни измерения. Политическото измерение се изразява в резолюции на Европейския парламент и в анализи на Европейската комисия. Някои от аспектите на честната търговия са включени и като изисквания на преференциалния тарифен режим ОСП+ при внос на стоки от развиващите се държави. Във финансово отношение подкрепата се изразява чрез финансиране на проекти на неправителствени организации, ангажирани в концепцията за честна търговия, както и в оказването на техническа помощ на развиващите се страни при създаването на системи за социално и здравно осигуряване и други елементи, включени в критериите за честна търговия.

От гледна точка на общата търговска политика на ЕС концепцията за честна търговия безспорно има значителен потенциал за развитие. На глобално ниво то може да се реализира още по-успешно главно чрез многостранните търговски преговори, като в дневния им ред се включват по-активно и социалните параметри на производството и търговията, така както вече традиционно се прави с екологичните параметри. Показателно в това отношение е възприетото от СТО схващане, че концепцията за честната търговия и свързаното с нея етикетирание на стоките не противоречи на принципа за недискриминация и на режима на най-облагодетелстваната нация, залегнали в основата на устава на СТО и възприети в ГАТТ 94.⁶⁸

На регионално и двустранно ниво може да се очаква, че концепцията за честна търговия ще присъства все повече в програмите за оказване на техническа помощ на развиващите се страни от ЕС, например чрез развитие на здравното и социалното осигуряване. Освен това критериите (условията) за честна търговия все по-често ще се разглеждат и като условия за предоставяне на асиметрични преференциални тарифни преференции на развиващите се страни.

Концепцията за етична търговия е подобна на тази за честна търговия. Основната разлика е в първоизточника на съответната инициатива. Както бе вече отбелязано, при честната търговия става въпрос за инициативи на неправителствени организации, които успяват да намерят сподвижници сред фирмите, а при етичната търговия, обратното, инициативата идва от самите фирми и е свързана с появата и разпространението през 1980-те години на т. нар. кодекси за етично поведение на фирмите.

Най-голямо разпространение етичната търговия има в секторите на текстила и облеклото, обувките, спортните стоки, играчките, добива на някои суровини, като цветни метали. Сред правилата на етично поведение, включени в съответните кодекси на фирмите, са обикновено забрана за използване на детски труд, ангажиментът да се спазва правото на платен годишен отпуск и отпуск по майчинство, правото на сдружаване на работниците за отстояване на техните синдикални интереси и т. нат.

---

⁶⁷ Communication from the Commission to the Council of 29 November 1999 on 'fair trade', COM(1999) 619.

⁶⁸ Виж: www.wto.org

Съдържанието на кодексите за етично поведение е било нееднократно предмет на обсъждане и в Европейския парламент. През 1999 г. Комитетът по развитието и сътрудничеството на Европейския парламент приема специален доклад на тема „Стандарти на ЕС за европейските предприятия, действащи в развиващите се страни: към Европейски кодекс на поведение и платформа за неговия мониторинг“. Този доклад е известен като „Доклада Ховит“ (Howitt Report). За основа на предлаганите стандарти за етично (социално) поведение на европейските компании се предлагат социалните стандарти, разработени от МОТ и оповестени в Декларацията на МОТ за фундаменталните принципи и права при работа от 18 юни 1998 г. (ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work).⁶⁹

Трябва да се предположи, че интересът на европейската общественост към прилагането на концепциите за честна и за етична търговия ще расте. Това безспорно ще се отрази и на дейността на европейските институции, ангажирани с провеждането на търговската политика. Ограниченото финансиране, което Европейската комисия засега осигурява на някои неправителствени организации, ангажирани с честната търговия, е все още крайно недостатъчно, за да се превърне тази концепция в значима международна инициатива. От гледна точка на външните отношения на ЕС и по-специално на общата търговска политика подпомагането на честната търговия има това предимство, че с относително малко ресурси може да се постигне съществен глобален положителен ефект както по отношение на устойчивото развитие, така и за външния имидж на Съюза. Концепцията за честна търговия отлично допълва останалите мерки по устойчивото развитие, които представляват гръбнакът на отношенията с развиващите се страни.

Остава обаче дискуссионен въпросът, дали спазването на определени минимални етични (социални) стандарти трябва да се превърща във въпрос, свързан с търговията, наравно със спазването на минималните екологични стандарти. Както вече бе посочено, сертифицирането на стоките по определени критерии за етично или социално поведение и маркирането на стоките с някакъв специален етикет или лого не се счита от СТО за дискриминиращо поведение по отношение на останалите стоки. Как обаче ще се оцени ограничаването на достъпа до пазара на развитите страни за стоките, главно от развиващите се страни, които нямат такъв етикет или лого? Може ли дадена страна или група страни (например държавите-членки на ЕС) да решат, че спазването на определени минимални етични (социални) стандарти е условие, което да определя достъпа на стоките до техния пазар, както сега има тенденция да се прави, например при прилагането на редица глобални и национални екологични стандарти и изисквания за безопасност? Ако например банани са произведени с използването на определен вид хербициди, които са забранени в ЕС, то ЕС може да забрани достъпа на тези банани до своя пазар и такива забрани като правило се допускат от Арбитража на СТО. Но може ли ЕС да забрани достъпа до своя пазар на банани, произведени с използването например на детски труд, позовавайки се на това, че детският труд в ЕС е забранен? Как Арбитражът на СТО би реагирал на подобен род ограничаване на

---

⁶⁹ Това са забраната на принудителния труд, правото на сдружаване и колективно трудово договаряне, забраната на използване на труда на деца под определена възраст, правото на отпуск и др., съдържащи се в 8-те основни конвенции по правата на трудещите се на Международната организация на труда.

достъпа до пазара за чужди производители и не отваря ли един такъв подход „Кутията на Пандора“ по отношение на нова вълна от нетарифни ограничения?

Трябва да се съгласим с авторите, които считат, че натоварването на СТО допълнително и със защита на минималните (етични) социални стандарти би било непосилно за тази организация, която вече и без това е претоварена с т. нар. въпроси, свързани с търговията, включващи екологични споразумения, интелектуалната собственост, инвестициите, стандартите, фитосанитарните и санитарните изисквания и какво ли не още.⁷⁰ Освен това минималните етични (социални) стандарти далеч не са универсално признати, какъвто е например случаят с основните екологични стандарти и правилата за безопасност. Докато например Конвенцията за биологичното разнообразие е ратифицирана от 191 страни,⁷¹ то 8-те основни конвенции на МОТ са ратифицирани само от около 50 от 175-те държави-членки на МОТ. Даже САЩ, които по принцип са за включването на етичните (социалните) стандарти в обхвата на многостранните търговски преговори, са ратифицирали засега само 2 от тези осем ключови конвенции на МОТ.⁷²

Ето защо се налага изводът, че на сегашния етап ЕС може да постигне повече в областта на социалните отношения, ако се откаже от превръщането на етичните (социалните) правила във въпрос, свързан с търговията, и наблегне повече на финансовото и техническо подпомагане на иницииранияте, тръгнавши отдолу, като концепциите за честната търговия и за етичната търговия.

Насърчаване на демократичните промени

Официалните субсидии за развиващите се страни постъпват от ЕС по два канала – на съюзно ниво чрез фондовете и програмите на ЕС и на национално ниво чрез фондовете и програмите на държавите-членки на ЕС. Без да се впускаме в подробности по политиката на развитие на ЕС, тъй като това е отделна обширна тема, е необходимо да се отбележи, че има тенденция на устойчиво нарастване на свързаните с търговията официални субсидии. В съответствие със Споразумението от Котону, в рамките на 10-ия Европейски фонд за развитие, за периода 2008 – 2013 г. ЕС е предвидил да отпусне на Страните от АКТ официална помощ в размер на около 22 млрд. евро.⁷³ Известно е също така, че повечето европейски държави са сред най-активните донори на официална помощ на двустранна основа.

---

⁷⁰ Виж например: Daniel T. Griswold, Trade, Labor, and the Environment How Blue and Green Sanctions Threaten Higher Standards, Trade Policy Analysis, № 15, 2001, Center for Trade Policy Studies at the Cato Institute.

⁷¹ www.unep.org

⁷² www.ilo.org

⁷³ <http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/r12102.htm>

**Таблица 49. Водеща роля на ЕС
в двустранната официална помощ (2005 г.)**

Страна	Помощ (млрд. \$)	Дял от БНД ¹ (%)
Швеция	3,4	0,94
Холандия	5,1	0,82
Люксембург	0,3	0,82
Дания	2,1	0,81
Белгия	2,0	0,53
Австрия	1,7	0,52
Франция	10,0	0,47
Великобритания	10,8	0,47
Финландия	0,9	0,46
Германия	10,0	0,42
Ирландия	0,7	0,42
Италия	5,1	0,27
Испания	3,0	0,27
Португалия	0,4	0,21
Гърция	0,4	0,17
Общо ЕС	55,9	0,44
САЩ	27,6	0,22
Япония	13,1	0,28
Общо всички развити страни	106,8	0,33
БНД – брутен национален доход		

Източник: UNDP, Human Development Report 2007/2008, p. 289.

Водещите позиции в предоставянето на официална помощ както на двустранна, така и на многостранна основа активно се използват и за реализацията на програми по оказване на техническа помощ в областта на търговията и на търговската политика (Trade-related technical assistance – TRTA). Годишно за този вид помощ например за страните от АКТ се разпределят от Европейската комисия около 200 млн. евро.⁷⁴ Част от тези средства се използва и за социални нужди, като например за подобряване на условията на живот и на труд на определени групи работници, което е в съзвучие с концепцията на честна търговия и отговаря на социалния аспект на устойчивото развитие. Ефектът би могъл обаче да се мултиплицира, ако повече средства се насочат и към крайните ползватели – ра-

⁷⁴ The Globalist, The daily online magazine on the global economy, politics and culture, <http://www.theglobalist.com/>

ботниците, чрез схеми за колективно социално осигуряване и здравно застраховане, а не само, каквато е практиката в момента, за финансиране на проекти на неправителствени организации и държавни институции.

В Европейския парламент, а и на други европейски форуми широко се обсъжда едно по-тясно обвързване на предоставяната финансова и техническа помощ, в това число и в областта на търговията, със спазването и на редица демократични стандарти, излизащи извън рамките на концепциите за честна търговия и за етична търговия. Става дума за определени минимални изисквания в такива области като функционирането на правовата държава и на демократично избраните институции, свободното функциониране на неправителствените организации, защита на основните права на човека и на малцинствата, спазването на принципа на недискриминация и т. нат. Очевидно през следващите години борбата с бедността и другите традиционни подходи в рамките на социалния аспект на устойчивото развитие все по-тясно ще се преплитат и с изпълнението на споменатите минимални демократични стандарти. Този комплексен подход към външните отношения на ЕС, който ще се утвърди след влизането в сила на Договора от Лисабон, ще дава своето все по-силно отражение и върху Общата търговска политика на ЕС.